

LATIJNSE
PROEFOPGAVEN
VOOR DE
MATRIKULATIE KLASSE.

Dr. F. POSTMA.

LATIJNSE
PROEFOPGAVEN
VOOR DE
MATRIKULATIE KLASSE.

Dr. F. POSTMA.

„Het Westen” Drukkerij en Boekhandel,
A. H. KOOMANS, Bus 123, Potchefstroom.

L.S.

De ondervinding heeft mij geleerd dat 'n dergelijk soort van repetitorium, zoals hiermee aangeboden wordt, zeer dienstig is om kandidaten voor het Matrikulatie eksamen voor te bereiden. Ik meende ook anderen misschien 'n dienst te kunnen bewijzen door in 't licht te geven wat ik zelf bij 't les geven aan die klasse gebruik.

F. POSTMA.

Potchefstroom,
Februarie 1918.

- ✓ 1. a) Hoe wordt de nom. sing. van de muta stammen gevormd? Geef voorbeelden. Noem de uitzonderingen.
- ✓ b) Geef de voornaamste regels voor het vormen van de trappen van vergelijking van adiectiva. Vergelijk:
plurimus, pius, similis, utilis, melior, antiquus, magnificus, prior.
- ✓ c) Schrijf korte zinnen waarin gebruikt worden:
aliquis, quisquam; alius, alter; se, ipse; quis, qui (beide pron. interr.).
2. a) Geef aan met voorbeelden de verschillende wijzen, waarop de praesensstam gevormd wordt.
- ✓ b) Schrijf uit de hoofdtijden van:
cado, caedo, expergiscor, illicio, iuvo, prosterno, caveo, refero,
- ✓ c) Geef 't impf. coni. van: volo, fero.
fut-exactum van: possum, eo.
imper. act. van: duco, scindo.
gerundium van: reprehendo, domo.
3. a) Noem de adiectiva en verba die met de ablativus gekonstrueerd worden. Geef voorbeelden.
- b) Geef 'n indeling van 't verschillend gebruik van de ablativus.
- c) Noem en verduidelik door korte zinnen het verschillend gebruik van: cum, dum.
- ✓ 4. Vertaal in 't Latijn:
- ✓ a) met de tijd moet rekening gehouden worden; hij keerde onverrichter zake terug; van de schone stad Athene gingen wij naar Afrika; op de raadgeving van de konsul; kinderen moeten hunne ouders gehoorzaam zijn; wij hebben niets te zeggen; overeenkomstig de wetten; uit zelfverdediging; door de bliksem getroffen; ter dood veroordeeld; ik vrees dat Karthago verwoest moet worden; niemand zal eraan twijfelen dat de zaak zo staat; vertoornt de rechters niet; hij geselde en doodde de gevangenen.
- ↓ b) Hoewel Cicero zelf van zeer zwakke (tenuis) gezond-

L.S.

De ondervinding heeft mij geleerd dat 'n dergelijk soort van repetitorium, zoals hiermee aangeboden wordt, zeer dienstig is om kandidaten voor het Matrikulatie eksamen voor te bereiden. Ik meende ook anderen misschien 'n dienst te kunnen bewijzen door in 't licht te geven wat ik zelf bij 't les geven aan die klasse gebruik.

F. POSTMA.

Potchefstroom,
Februarie 1918.

- ✓ 1. a) Hoe wordt de nom. sing. van de muta stammen gevormd? Geef voorbeelden. Noem de uitzonderingen.
- ✓ b) Geef de voornaamste regels voor het vormen van de trappen van vergelijking van adiectiva. Vergelijk:
plurimus, pius, similis, utilis, melior, antiquus, magnificus, prior.
- ✓ c) Schrijf korte zinnen waarin gebruikt worden:
aliquis, quisquam; alius, alter; se, ipse; quis, qui (beide pron. interr.).
2. a) Geef aan met voorbeelden de verschillende wijzen, waarop de praesensstam gevormd wordt.
- ✓ b) Schrijf uit de hoofdtijden van:
cado, caedo, expergiscor, illicio, iuvo, prosterno, caveo, refero,
- ✓ c) Geef 't impf. coni. van: volo, fero.
fut-exactum van: possum, eo.
imper. act. van: duco, scindo.
gerundium van: reprehendo, domo.
- ✓ 3. a) Noem de adiectiva en verba die met de ablativus gekonstrueerd worden. Geef voorbeelden.
- b) Geef 'n indeling van 't verschillend gebruik van de ablativus.
- c) Noem en verduidelik door korte zinnen het verschillend gebruik van: cum, dum.
- ✓ 4. Vertaal in 't Latijn:
- ✓ a) met de tijd moet rekening gehouden worden; hij keerde onverrichter zake terug; van de schone stad Athene gingen wij naar Afrika; op de raadgeving van de konsul: kinderen moeten hunne ouders gehoorzaam zijn; wij hebben niets te zeggen; overeenkomstig de wetten; uit zelfverdediging; door de bliksem getroffen; ter dood veroordeeld; ik vrees dat Karthago verwoest moet worden; niemand zal eraan twifelen dat de zaak zo staat; vertoornt de rechters niet; hij geselde en doodde de gevangenen.
- ↓ b) Hoewel Cicero zelf van zeer zwakke (tenuis) gezond-

heid was, gunde (relinquere) hij zich zelfs niet de tijd van de nacht (adi.) voor rust, zodat hij door z'n soldaten gedwongen werd zich te sparen.

c) Zij zeggen dat acht gegeven moet worden, voordat hunne geheime plannen openbaar worden (efferrī), hoe Caesar van het leger afgesneden (intercludi) zou kunnen (niet vertalen) worden.

d) Toen hij daar gekomen was, gaf hij (de staten bevel soldaten) te leveren (bevel geven te leveren: imperare) en gebod ze op 'n zekere plaats te samen te komen. Toen dit bericht werd, zonden de Pirustae gezanten naar hem om hem mee te delen dat niets van die dingen van de staat was uitgegaan (publico factum consilio), en toonden aan dat zij bereid waren op alle manieren voor (de) het onrecht/vengeoedoening te doen.) * Toen Caesar hun reden vernomen (percipere) had (abl. absol.), gaf hij bevel gijzelaars te leveren en gebod dat zij tegen 'n bepaalde dag gebracht zouden worden.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) *abbl. respect* hominum memoriā; interest omnium recte facere; misericordia adductus fecit; Agesiāus claudus *abbl. respect* altero pede; conduxit in Palatio non magno domum; Britanni capillo sunt promisso; tua altera patria; res publica mea unius opera est salva; alii alio mittebantur; qui modeste paret, videtur qui aliquando imperet dignus esse; rem acu tangere; quaerent sitne verum; te hortor, ut maneat in sententia; virtute excepta nihil amicitia praestabilius; dissimulatio est, cum alia dicuntur ac sentias. /

b) Prima luce productis omnibus copiis duplici acie instituta, auxiliis in mediam aciem. coniectis, quid hostes consilii caperent, exspectabat.

c) „An dubitamus”, inquit, „quin nefario facinore admissio Romani iam ad nos interficiendos concurrant? Proinde, si quid in nobis animi est persequamur eorum mortem, qui indignissime interierunt, atque hos latrones interficiamus.”

(Verander O.R. in O.O na 'n historische tijd).

d) Bellovacii autem defectione Haeduorum cognita, qui iam ante erant per se infideles, manus cogere atque aperte bellum parare coeperunt. Tum Labienus tanta rerum commutatione longe aliud sibi capiendum consilium, atque antea senserat, intellegebat neque iam, ut aliquid acquireret proelioque hostes laeseret, sed ut incolumem exercitum Agedincum reduceret, cogitabat. Namque altera ex parte Bellovacii, quae civitas in Gallia maximam habet opinionem virtutis, instabant, alteram Camulogenus parato atque instructo exercitu tenebat; tum legiones a praesidio atque impedimentis interclusas maximum flumen distinebat.

2

✓ 1. a) Geef de gen. plur., de stam, de bet. en het geslacht van:

foenix, auceps, caro, os (twee woorden), mus, genus, armiger, specus, unguis, robur, forceps, turbo, praedo, pecten.

b) Wat zijn adiectiva van één uitgang? Wanneer hebben deze „um” in de gen. plur.? Geef voorbeelden en noem ook enige uitzonderingen.

c) Vorm adverbia van de volgende pronomina: hic, iste, ille, is, qui (rel.), idem: van de volgende adiectiva: alius, uterque.

2. a) Hoe wordt het perfectum gevormd?

b) Wat zijn en hoe worden gevormd: verba incohativa, desiderativa, intensiva, frequentativa, deminutiva? Geef voorbeelden.

c) Ontleed en vervoeg de volgende wkww. in de modus en tijd waarin zij gegeven worden:

laetere, ulcisceremini, secrevissetis, sciscent, feruntur, ferientur, oriretur, ordietur, saepseram, spoponderitis.

3. a) Schrijf korte zinnen om de casus-konstruktie van de volgende wkww. aan te duiden:

doceo, miseret, subvenio, potior, curo.

b) Verklaar en geef voorbeelden van: de dativus van de handelende persoon, gen. qualitatis, gen. subiectivus en obiectivus, acc. limitationis, abl. separativus, abl. originis, abl. comparativus.

c) Verduidelik door voorbeelden de konstruktie van: priusquam, postquam.

✓ 4. Vertaal in 't Latijn:

a) wie het ook moge zijn; op tijd; zoveel groter; te Rhodus ben ik niet geweest, maar tweemaal in Bithynië; na de vlucht; de 16de Maart 1917; de 28ste December; 1/3, 3/5, 8/9; 168,999 paarderuiters; hij was niet de man om z'n woord te breken; hij verdient konsul gemaakt te worden; ik weet niet of hij de zaak duidelijk heeft uiteengezet; waarheen moesten zij zich wenden?—och dat hij mijn brief gelezen had!—ik zal zeggen hoe ik over de zaak denk.

✓ b) Hoevele schrijvers van z'n daden heeft, naar men zegt, Alexander de Grote bij zich gehad! En toch heeft hij, toen hij bij de grafheuvel van Achilles gestaan had, gezegd: „o gelukkige jongeling, die als lofredenaar (praeco) van uw dapperheid een Homerus hebt gevonden.”

S
nie c) Ik vraag U niet, waarom Sex. Roscius zijn vader gedood heeft, (maar) ik vraag, hoe hij hem gedood heeft? Alzo vraag ik U, C. Erucius, hoe, en zo zal ik met U handelen, dat ik U de gelegenheid geven (facere) zal of om mij te antwoorden of in de rede te vallen (interpellare), of ook om (mij) te ondervragen (gebruik gen. ger.).

S
nie d) Dewijl ik over de soort van oorlog gesproken heb, zal ik nu over de grootte 'n paar woorden zeggen. Het kan immers gezegd worden dat de soort van oorlog zo noodzakelijk is, dat het gevoerd moet worden, (maar) niet zo groot, dat men het moet vrezen (ger). Ten opzichte (in)

hiervan moet men vooral bezorgd (laborare) zijn, opdat niet misschien die dingen, waarvoor zeer nauwkeurig zorg moet gedragen worden (providere), U onbeduidend (gebr. gerundivum van contemno) zouden schijnen te wezen.

5. Vertaal in 't Nederlands:

✓ a) pars dimidia et sexta; similis sui; quoquo modo res se habebat; cura ut vir sis; esse oportet ut vivas non vivere, ut edas; res publica mea unius opera est salva; videtur non fuisse solvendo; semper aequae mihi amicus fuit ac sibi; non possum non commemorare; rebus adversis, rebus secundis; inusitatum est regem reum capitis esse; quod meminerim; cum oraculum Apollinis „nosce te” dicit, hoc dicit: nosce animum tuum; consulibus salus populi suprema lex esto; malum ne alienum feceris tuum, gaudium.

✓ b) Nolo plura, ne acta Dolabellae videar convellere, quae necesse est aliquando ad nostrum collegium deferantur. Sed arrogantiam hominis insolentiamque cognoscite.

✓ c) Vide autem quid intersit inter te et avum tuum. Ille sensim dicebat, quod causae prodesset, tu cursim dicis aliena. At quanta merces rhetori data est! Audite, audite, patres conscripti, et cognoscite reipublicae vulnera.

d) Etenim si abhinc annos prope viginti hoc ipso in templo negavi posse mortem immaturam esse consulari (oud-konsul), quanto verius nunc negabo seni! Mihi vero, patres conscripti, iam etiam optanda mors est, perfuncto rebus iis, quas adeptus sum quasque gessi. Duo modo haec opto, unum, ut moriens populum Romanum liberum relinquam—hoc mihi maius a diis immortalibus dari nihil potest—, alterum, ut ita cuique eveniat, ut de re publica quisque mereatur.

cum consequi neglexisset, omnem vim ingenii, quae summa fuit in illo, in populari levitate consumpsit. Itaque cum respectum ad senatum et ad bonos non haberet, eam sibi viam ipse patefecit ad opes suas amplificandas, quam virtus liberi populi ferre non posset.

4

1. a) Geef de gen. plur., stam, abl. sing., acc. plur., betekenis van: vas (twee woorden), nix, rete, munus, moenia, as, linter, socer, liber, femur, fulgur, apis, mas, veru.

b) Hoe vormt men adverbia en hun trappen van vergelijking?

c) Verklaar door voorbeelden het onderscheid tussen: quidam, aliquis; alter, alius; quisquam, ullus; quis, qui (beide pron. inter.).

2. a) Hoe wordt het part. fut. act. gevormd? Welke werkwoorden wijken hierin af? Geef van deze werkwoorden het part. fut. act..

b) Geef de hoofdtijden en bet. van de volgende werkwoorden:

diligo, deligo, cogo, refero, pungo compungo
findo, pando, verro, arcesso, fingo, figo, pecto, succurro, procurro.

c) Schrijf uit: gen. sing. part. praes. van: adeo, ambio.

2 pers. sing. plpf. coni. act. van: surgo, fundo.

3 pers. sing. impf. coni. act. van: fero, ferio, iacio, iaceo.

2 pers. plur. fut. ex. act. van: differo, necto, adspicio.

3 pers. plur. fut. indic. van: sum, possum, malo.

a) Toon aan door voorbeelden hoe in 't Latijn uitgedrukt wordt: uitbreiding in ruimte en tijd; verbreiding over 'n plaats; plaats vanwaar? tijd wanneer? plaats waarheen? plaats waar? tijd waar? prijs waarvoor?

b) Wat is het verschil tussen: persuadere, statuere, ef-

ficere, monere met ut en met acc. cum inf.? Geef voorbeelden.

c) Konstrueer korte zinnen om het verschillend gebruik van „qui” met de coni. aan te tonen.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) met zonsopgang; na zonsondergang; vrachtschepen; oorlogschepen; allen moeten sterven; kinderen behoren hunne ouders te allen tijde gehoorzaam te zijn; 8 Januarië 1917; driemaal zes is achttien; zover ik mij kan herinneren; wij konden niet helpen de redenaars te prijzen; het scheelde niet veel of allen werden gedood; er was niemand of hij kende die man; zij verhinderden niemand aan de zijnen 'n brief te schrijven; tweemaal 's daags; drie legerplaatsen; elk drie legerplaatsen.

b) Gestel dat de vijand de stad zou innemen; wat moeten wij dan doen? waarheen moeten wij dan vluchten?

c) De Atheners zouden, als zij eendrachtig waren geweest, langer aan de Lacedaemoniërs, toen deze hun stad belegerden, weerstand hebben geboden.

d) Cineas stond bij koning Pyrrhus zeer hoog aangeschreven (vert: was...in grote ere) om zijn grote welsprekendheid en bijzondere bekwaamheid; menigmaal zeide de koning meer steden te hebben gewonnen door het beleid van Cineas dan door wapengeweld. Toen deze nu, door Pyrrhus gezonden, te Rome kwam, trachtte hij eerst door geschenken en innemende (blandus) woorden de aanzienlike Romeinen voor zich te winnen; daarna in het raadhuus binnengeleid, legde hij deze vredesvoorwaarden voor, dat de Griekse steden onafhankelijk (sui iuris) zouden zijn en dat aan de Apuliërs (Apulus) en andere volken (natio) dat werd teruggegeven, wat hun ontnomen was.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) Quodcunque conaris, cogites quo pervenias; operae pretium est hoc versus commemorare: non possum non mentionem belli maximi facere; accidit ut in foro essent permulti milites; Eriphyle auro viri vitam vendidit; omnia pericula parvi sunt ducenda;

ficere, monere met ut en met acc. cum inf.? Geef voorbeelden.

c) Konstrueer korte zinnen om het verschillend gebruik van „qui” met de coni. aan te tonen.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) met zonsopgang; na zonsondergang; vrachtschepen; oorlogschepen; allen moeten sterven; kinderen behoren hunne ouders te allen tijde gehoorzaam te zijn; 3 Januarië 1917; driemaal zes is achttien; zover ik mij kan herinneren; wij konden niet helpen de redenaars te prijzen; het scheelde niet veel of allen werden gedood; er was niemand of hij kende die man; zij verhinderden niemand aan de zijnen 'n brief te schrijven; tweemaal 's daags; drie legerplaatsen; elk drie legerplaatsen.

b) Gestel dat de vijand de stad zou innemen; wat moeten wij dan doen? waarheen moeten wij dan vluchten?

c) De Atheners zouden, a'ls zij eendrachtig waren geweest, langer aan de Lacedaemoniërs, toen deze hun stad belegerden, weerstand hebben geboden.

d) Cineas stond bij koning Pyrrhus zeer hoog aangeschreven (vert: was...in grote ere) om zijn grote welsprekendheid en biezondere bekwaamheid; menigmaal zeide de koning meer steden te hebben gewonnen door het beleid van Cineas dan door wapengeweld. Toen deze nu, door Pyrrhus gezonden, te Rome kwam, trachtte hij eerst door geschenken en innemende (blandus) woorden de aanzienlike Romeinen voor zich te winnen; daarna in het raadhuis binnengeleid, legde hij deze vredesvoorwaarden voor, dat de Griekse steden onafhankelijk (sui iuris) zouden zijn en dat aan de Apuliërs (Apulus) en andere volken (natio) dat werd teruggeven, wat hun ontnomen was.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) Quodcumque conaris, cogites quo pervenias; operae pretium est hoc versus commemorare; non possum non mentionem belli maximi facere; accidit ut in foro essent permulti milites; Eriphyle auro viri vitam vendidit; omnia pericula parvi sunt ducenda;

vestra hoc maxime interest esse testem; quaero nonne tibi faciendum idem sit; nescio an dici oporteat, illum maiestatis esse condemnatum; consulibus salus populi suprema lex esto; expectemus dum rogemur; ^{et quis fuit quin lacrimaret?}—animus in corpore est tanquam alienae domi; de caelo tangi; diem ex die. ✓

b) C. Marius mihi secundis rebus unus ex fortunatis hominibus, adversis unus ex summis viris videbatur, quo beatius esse mortali nihil potest.

c) Quaerenti mihi (sc. Ciceroni) multumque diu cogitanti, quam re possem prodesse quam plurimis, ne quando intermitterem consulere rei publicae, nulla maior occurrebat quam si optimarum artium vias traderem meis civibus; quod compluribus iam libris me arbitror consecutum esse.

d) P. Decius ille, Quinti filius, qui primus e Deciis consul fuit, cum esset tribunus militum M. Valerio A. Cornelio consulibus a Samnitibusque premeretur noster exercitus, cum pericula iniret audacius monebaturque ut cautior esset, dixit, quod exstat in annalibus, sibi in somnis visum esse, cum in mediis hostibus versaretur, occidere cum maxima gloria, et tum quidem incolumis exercitum obsidione liberavit; post triennium autem, cum consul esset, devovit se et in aciem Latinorum inrupit armatus: quo eius facto superati sunt et deleti Latini. Cuius mors ita gloriosa fuit, ut eandem concupisceret filius.

2

palma, rufus

1. a) Geef de betekenis, gen. plur., stam van: genus, ^{soort} gener, ^{adulte} magister, ^{de} pipet. Noem van elk van deze soorten nog twee voorbeelden met hun betekenissen.

maandag

b) Druk in 't Latijn uit de 10de en de 21ste dag van al de maanden.

c) Hoe worden breuken in 't Latijn uitgedrukt?

2. a) Wat zijn deponentia? Welke werkwoorden zijn deponentia alleen in het part. pf.?

b) Geef de hoofdtijden en de betekenis van de volgende werkwoorden:

meto, patior, orior, ordior, pasco, lino, crepo, potō
cogo, demo, sepelio, prosterno, foveo, divello, necto,

c) Schrijf uit 2 pers. plur. pf. coni. van: possum, malo

2 pers. sing. praes. indic. pass. van: fero,
efficio.

3 pers. sing. impf. coni. van: expergiscor,
adipiscor.

2 pers. plur. pf. indic. act. van: retundo,
desino.

3 pers. plur. fut. indic. van: sum, volo.

3. a) Welke werkwoorden nemen bij zich: twee accusativi, de genetivus, de ablativus?

b) Op welke verschillende wijzen worden eenledige en tweeledige vragen uitgedrukt? Geef voorbeelden.

c) Geef de voornaamste regels aan voor het veranderen van O. Recta in O. Obliqua.

4. Vertaal in 't Latijn.

a) vóór dag; meer geld; te paard rijden; in onze tijd; uit zelfverdediging; ik overweeg bij mijzelf; een ieder moet voor zichzelf zorgen; hoe eenvoudiger de levenswijze, des te gezonder zijn de mensen; ik weet niet of hij wel goed gelezen heeft; de vraag is of de dief niet uit de gevangenis is ontsnapt; hij is konsul voor de zesde keer; er is geen reden waarom wij hem niet zullen geloven; wij vrezen dat hij nooit zijn doel zal bereiken; hij heeft beloofd mij 'n brief te zullen schrijven; er is voor mij zeer veel aan gelegen of die persoon gisteren in de stad geweest is of niet.

b) Het is er zover van dat wij onze (werken) bewonderen, dat wij zo moeilijk (te bevredigen) en niet licht voldaan (morosi) zijn dat zelfs Demosthenes ons niet voldoet.

c) Aangaande mij heeft de senaat op voordracht van Cn. Pompeius alzo besloten dat, indien iemand zijn te-

rugkeer zou verhinderen, hij als 'n vijand zou beschouwd worden.

d) Toen Socrates over de onsterfelijkheid van de zielen geredeneerd had en de tijd van sterven nu hard naderde (urgere), heeft hij op 'n vraag (part. pf. pass). van Crito hoe hij wenste begraven te worden, gezegd: „veel moeite voorzeker, o vrienden, heb ik tevergeefs aangewend; onze (vriend) Crito immers heb ik niet overtuigd dat ik van hier zal wegvliegen en niets van mij achterlaten. Maar toch, Crito, indien gij mij zult kunnen inhalen (adsequi), of indien gij ergens mij zult kunnen vinden, moet gij, zoals 't U goed zal schijnen, mij begraven.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) est mihi tecum pro aris et focis certamen; rei capitalis reus; non est meum contra ius dicere; fuga destiterunt; quid hoc homine facias? pro se quisque; cavere alicui, cavere aliquem; habeo quas ad eundem litteras misit; ne sit summum malum dolor, malum certe est; ne difficilia optemus; esse oportet ut vivas, non vivere, ut edas; timere non debeo, ne non Verres cruce dignus iudicetur; dissimulatio est cum alia dicuntur ac sentias; hoc ipso miser es, quod non sentis quam miser sis; sapientia beatos efficiat necne sola per se, quaestio est.

b) Platoni cum in cunis parvulo dormienti apes in labellis consedissent, responsum est singulari illum suavitate orationis fore: ita futura eloquentia provisa in infante est.

c) Scite Chrysippus, ut multa, „qui stadium”, inquit, „currit, eniti et contendere debet quam maxime possit ut vincat, supplantare eum, quicum certet, aut manu depellere nullo modo debet: sic in vita si sibi quemque petere quod pertineat ad usum non iniquum est, alteri deripere ius non est.” (Verander in O. Obliqua na „dixit.”)

d) Si qui hoc robore animi atque hac indole virtu-

tis ac continentiae fuit, ut respueret omnes voluptates omnemque vitae suae cursum in labore corporis atque in animi contentione conficeret, quem non quies, non remissio, non aequalium studia, non ludi, non convivia delectarent, qui nihil in vita expetendum putaret, nisi quod esset cum laude et cum dignitate coniunctum, hunc mea sententia divinis quibusdam bonis instructum atque ornatum puto. Ex hoc genere illo fuisse arbitror Camillos, Fabricios, Curios omnesque eos, qui haec ex minimis tanta fecerunt.

6

1. a) Welke substantiva behoren tot de i-stammen?
 ✓ b) Geef de andere trappen van vergelijking van de volgende woorden:

frugalior, pessimus, similis, utilis, beneficus, vetus, maturus, potius, saepe, magis, ociter, nove, deterior, parvus, plus.

- c) Noem de adverbiale correlativa van de volgende adverbia:

ubi, quo, unde, quotiens, quam.

2. a) Geef voorbeelden van:

- (I) intransitieve actieve wkww. die als passiva gebruikt worden;
 (II) passieve wkww. die door intransitiva ver-
 taald worden;
 (III) werkwoorden die zowel transitief als intransitief gebruikt worden.

- b) Ontleed en vervoeg de volgende werkwoorden in de modus en tijd waarin zij gegeven worden:

laetere, desieris (2 tijden), mulsissem, laver, tuebimini, metieris, laberis, ambiam, redibo, ero, illicis, imbuant, velleras, volueras, querêris.

- c) Schrijf uit de hoofdtijden van de onder (b) genoemde werkwoorden.

frugi. - - - 17 = degeleit.
 muls. - - - = slas.

3. a) Geef 'n kort overzicht van de verschillende gebruiken van de ablativus.

b) Wanneer wordt de coniunctivus in hoofdzinnen gebezigd?

c) Verduidelik door korte zinnen het verschillend gebruik van: quin, ne.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) Wees niet bedroefd en ween niet; er is geen verschil tussen onze meningen; laat niemand zeggen dat hij de toekomst kan voorspellen; 3/4; ieder drie-en-twintig boeken; drie legerplaatsen, ieder drie legerplaatsen; naar huis; te huis; te Athene; driemaal zes is achttien; 'n man van wijsheid; 'n man van grote wijsheid; wat voor nieuws is er?—hoe laat is het?—de brief is gedateerd de 11de Maart 1916; de vijand had in de slag 18791 manschappen verloren.

b) Ik zou mij schamen, als ik hoorde, dat de mensen zo slecht over mij oordeelden.

c) Gij vraagt mij, of ik soms Catilina vrees. In geen enkel opzicht, en ik heb zorg gedragen dat niemand hem zou vrezen, maar zijne troepen, die ik hier zie, zeg ik moeten gevreesd worden.

d) Nadat Caesar de troepen verdeeld had onder (cum) Gaius Fabius, de onderbevelhebber (legatus), en Marcus Crassus, de quaestor, en snel de bruggen klaargemaakt nad, kwam hij nader van drie kanten (tripertito), verbrandde de woningen en de gehuchten, en kreeg in z'n bezit (potior) 'n groot aantal vee en mensen. Hierdoor gedwongen zonden de Menapiërs gezanten naar hem om vrede te vragen. Hij nam de gijzelaars aan (abl. absol.) en verzekerde (ze) dat hij ze als vijanden zou beschouwen, indien zij of Ambiorix of gezanten van hem in hun gebied zouden opnemen. Nadat deze dingen bekrachtigd waren, liet hij Commius de Atrebaat (Atrebas, - atis) achter met de ruitery om de Menapiërs te bewaken; zelf ging hij naar de Treveri.

(N.B. Gebruik voor de verleden tijden in de hoofdzinnen 't praesens historicum).

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) Iuravi rem publicam mea unius opera esse salvam; rem acu tangere; in odio sumus; temporis habenda ratio est; alia dicunt ac sentiunt; videtur non fuisse solvendo; quid ageret coepit cogitare; equis fuit quin lacrimaret?—fremant omnes licet, dicam quod sentio; nec fuit quisquam, qui praedae studeret; faciam, ut potero, Laeli; quin tu abis?—te ut ulla res frangat?—in nostrane potestate est, quid meminerimus?—hunc ego non diligam, non admirer?

b) Quae cum ita sint, patres conscripti, vobis populi Romani praesidia non desunt; vos ne populo Romano deesse videamini providete.

c) „Quo proficiscimur”, inquit, „milites? Omnis noster equitatus, omnis nobilitas interiit. Haec ab ipsis cognoscite, qui ex ipsa caede fugerunt; nam ego fratribus atque omnibus meis propinquis interfectis dolore prohibeor, quae gesta sunt, pronuntiare.”

(Verander in O. Obliqua na „dic't” en „dixit”).

d) C. Marius, cum a spe consulatus longe abesset et iam septimum annum post praeturam iacêret (hopeloos had doorgebracht) neque petiturus unquam consulatum videretur, Q Metellum, cuius legatus erat, summum virum et civem, cum ab eo, imperatore suo, Roman missus esset, apud populum Romanum criminatus est, bellum illum ducere; si se consulem fecissent, brevi tempore aut vivum aut mortuum Iugurtham se in potestatem populi Romani redacturum; itaque factus est ille quidem consul, sed a fide iustitiaque discessit, qui optimum et gravissimum civem, cuius legatus et a quo missus esset, in invidiam falso crimine adduxerit.

1. a) Welke substantiva hebben uitsluitend - im en - i in de acc. en abl. sing.?

Verbuig enkelv. en meerv.: levius hoc vas; piscosus lacus.

b) Vorm adverbia van de volgende adiectiva en geef dan de trappen van vergelijking:

audax, suavis, bonus, multus, miser, nequam, humilis, elegans, prior, oecior.

c) Schrijf korte zinnen, waarin de volgende pronomina gebruikt worden:

nostri, nostrum (gen. plur.), uter, quisquam, quisque, alius, alter, suus, hic, ille, iste.

2. a) Geef de hoofdtijden en betekenissen van acht verba deponentia:

(I) twee behorende tot de a-stammen.

(II) „ „ „ „ e-stammen.

(III) „ „ „ „ konsonantstammen.

(IV) „ „ „ „ i-stammen.

b) Ontleed en vervoeg de volgende werkwoorden in de modus en tijd, waarin zij gegeven worden:

ordiamini, oriemini, sarseris, fulseras, reperitis, retundatis, pexissetis, adspiceretis, veheremini, diliges, confringebaris, fideratis, serant, pungetis, vellas.

c) Geef de hoofdtijden en de bet. van de onder (b) genoemde werkwoorden.

3. a) Schrijf korte zinnen waarin gebruikt worden

(I) adiectiva die met de genetivus gekonstrueerd worden;

(II) adiectiva die met de dativus gekonstrueerd worden;

(III) adiectiva die met de ablativus gekonstrueerd worden;

Geef twee voorbeelden van elk.

b) De wkww. moneo, persuadeo, efficio kunnen gevolgd worden door ut cum coniunctivo of acc. cum infinitivo.

Schrijf korte zinnen om het verschil in betekenis aan te tonen. Geef van die zinnen de vertaling.

c) Geef met korte zinnen het verschillend gebruik aan van: ut, qui.

4. Vertaal in 't Latijn::

a) Hoe meer geld iemand heeft, hoe minder hij voor z'n volk doet; wij moeten deze boeken gebruiken; hij reed te paard om spoediger de stad te bereiken; de liefde van kinderen jegens hun ouders moet hoog geacht worden; de last is voor de ossen te zwaar om te trekken; laat ons elkander helpen en niet benadelen; niemand twijfelde eraan dat hij gewillig was voor z'n vaderland te sterven; de zee was voor de ouden een verschrikking; ziet toe dat gij niet door valse vrienden bedrogen wordt; wij leren niet voor de school, maar voor het leven; de slag duurde verscheidene dagen, van de 10de tot de 15de Augustus; de moeders geven aan de dochters de schoonste bloemen, die zij hebben; 666 keer; de brief is gedateerd, 10 Oktober 1916; driemaal acht is vierentwintig.

b) Dat oude (gezegde) van Cato is zeer geestig (scitum), die zeide dat hij zich verwonderde dat 'n waarzegger niet lachte, wanneer hij 'n waarzegger zag (plqf.).

c) Meen niet dat iemand rijker (bedeeld) compar. van plenus en uber) was voor welsprekendheid („ad" cum gerundio). Och dat hij niet zo zeer aan z'n broeder, als aan z'n vaderland liefde (pietas) had willen bewijzen (praestare)! Hoe gemakkelijk had hij door zulk 'n talent, indien hij langer had geleefd, of de roem van z'n vader (adi.) of die van z'n grootvader verkregen!

d) Intussen wordt hij na weinige dagen verwittigd door de Ubiërs dat de Sueven al hun machten op één plaats verzamelen en dat zij die stammen, die onder hun regering staan (esse), aanzeggen (denuntiare), om hulp-troepen van voetvolk en ruitery te zenden. Dit vernomen hebbende bezorgt hij de levensmiddelen, kiest voor 't kamp 'n geschikte plaats, gebiedt de Ubiërs hun vee weg te voeren en al hun bezittingen van de landen naar de

dorpen te brengen; geeft bevel dikwels (adi.) spioenen naar de Sueven te zenden en uit te vinden (cognoscere) wat er bij hen gedaan wordt. Zij volvoeren de bevelen en na weinige dagen (abl. absol. met intermittere) berichten zij dat al de Sueven zich met al hun machten en die van de bondgenoten, die zij verzameld hadden, tot aan de uiterste grenzen hadden gegeven.

5. Vertaal in 't Nederlands:

Quid agis? male mecum agitur; liceat his ipsis esse salvus; utrum mavis? statimne nos vela facere an paululum remigare?—hoc diiudicari nescio an numquam, sed hoc sermone certe non potest; huius me constantiae puto fore ut numquam paeniteat; mens sapientis ad iubendum idonea; si quid mihi a te opus esset, ego ad te venissem: si quid tu me vis, te ad me venire oportet; tantum abest ut scribi nolimus, ut etiam maxime optemus; quid est tam commune, quam spiritus vivis, terra mortuis; maxime interest quemadmodum quaeque res audiat; idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est; quinque et viginti natus annos dominatum occupavit; Britanni capillo sunt promisso atque omni parte corporis rasa praeter caput et labrum superius; qua prudentia es nihil te fugiet; optimus quisque maxime gloria ducitur.

b) In oratoribus Graecis admirabile est quantum inter omnes unus excellat; ac tamen, cum esset Demosthenes, multi oratores magni et clari fuerunt et antea fuerant nec postea defecerunt.

c) Errare eos dicunt, si quicumque ab his praesidii sperent, qui suis rebus diffidant: sese tamen hoc esse in Ciceronem populumque Romanum animo, ut nihil nisi hiberna recusent atque hanc inveterascere consuetudinem nolint; licere illis incolumibus per se ex hibernis discedere et, quascumque in partes velint, sine metu proficisci.

(N.B. Verander in O. Recta).

d) Post pugnam Pharsalicam ad me (i.e. Cicero-
nem) misit Antonius exemplum Caesaris ad se lit-
terarum, in quibus erat, se audisse Catonem et L.
Metellum in Italiam venisse, Romae ut
essent palam; id sibi non placere, ne
qui motus ex eo fierent, prohiberique omnes
Italia, nisi quorum ipse causam cognovisset; deque
eo vehementius erat scriptum. Itaque Antonius pete-
bat a me per litteras, ut sibi ignoscerem: facere se
non posse quin iis litteris pareret. Tum ad eum misi
L. Lamiam, qui demonstraret illum Dolabellae
dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quam pri-
mum venirem; eius me litteris venisse. Tum ille
edixit ita, ut me exciperet et Laelium nominatim.

8

1. a) Geef de bet. en het geslacht van de substantiva.
die - ubus in de dat. en abl. plur. hebben.

b) Schrijf korte zinnen, waarin de volgende adiectiva
in de abl. sing. voorkomen:

pauper, dives, locuples, vigil, solus, equester, ele-
gans, sospes.

c) Verduidelik door korte zinnen het gebruik van:

quisquam, ullus, aliquis, aliqui, quisquis, quis (pron.
interr.), qui (pron. interr.), quidam, talis...qualis

2. a) Wat zijn onpersoonlike wkww.? Noem er vijf
met hun betekenissen en geef de hoofdtijden.

b) Geef de hoofdtijden en de betekenissen van de vol-
gende wkww.:

spondeo, posco, prosterno, lavo, domo, verro, pello,
redigo, neglego, proecurro, succurro, tego, texo,
arcesso.

c) Schrijf uit:

2^a pers. plur. fut. ex. act. van: eo, do, dedo.

3 pers. sing. impf. coni. act. van: *tero, ruo, sino.*
2 pers. sing. plqpf. coni. act. van: *nolo, laedo, fugo.*
al de vormen van de *imperativus* van: *scio, facio.*
fero, proficiscor.

3. a) Welke zijn de regels voor de konstruktie van *interest*? Geef voorbeelden.

b) Gebruik in korte zinnen:

genetivus qualitatis, abl. originis, abl. separativus.
ablat. comparativus, abl. limitationis, acc. limitati-
onis, acc. bij uitroepen, dativus possessivus, dativus
praedicativus (tot aanwijzing van doel), dativus om
de handelende persoon aan te duiden.

c) Noem enige regels voor het gebruik van *voorwaar-*
delike zinnen in *O. Obliqua*. Geef voorbeelden.

4. Vertaal in 't *Latijn*:

a) Hij verkocht zijn huis tegen 'n zeer hoge prijs. Voor hoeveel? Voor £1000; † het is onmogelijk zijne vragen goed te beantwoorden; wanneer zal het werk geëindigd zijn? hij vroeg wanneer het werk geëindigd zou zijn; het is de vraag of hij woord heeft gehouden; ik weet niet of ik U op de reis zal kunnen vergezellen; ik vreesde dat de jongen nooit zijn doel zou bereiken; de soldaten aarzelden niet een brug te slaan over de rivier onder de ogen van de vijand; dikwels wordt gezegd: kinderen moeten gezien maar niet gehoord worden; men zegt dat Caesar voor de dood niet vreesde; hoeveel malen waart gij te Athene? Zij wensten te weten hoeveel malen gij te Rome geweest waart; laat U niet misleiden of bedriegen door verkeerde vrienden; geef acht op de voorschriften van uwe ouders en onderwijzers; ik kan niet begrijpen wat voor belang gij er bij hebt om mij dergelijke vragen te doen.

b) Indien de wachters door het lawaai (*clamor*) van de ganzen niet uit hun slaap gewekt (*excito*) waren, zou het Kapitoel in 't jaar 390 V.C. veroverd zijn geweest.

† Vert. 120,000 sestetii; 'n sestetius was iets meer dan 2d.

c) Toen men aan Lycurgus vroeg, waarom hij zulke eenvoudige plechtigheden (sacrum) had ingesteld, zeide hij: „opdat de Lacedaemoniërs nooit zouden ophouden de goden te eren.”

d) Met dezen deelt hij de beloning en spoort ze aan te gedenken dat zij vrij (zijn) en tot heersen geboren. Dat het alleen de staat van de Haedui is, die de zekere (superl.) overwinning van Gallië vertraagt (distinere): dat door zijn gezag de andere zich laten bedwingen (contineri); dat indien deze zou overgehaald (traducere) zijn (abl. absol.), er voor de Romeinen in Gallië geen plaats zou wezen om post te vatten (consistere). Waarom toch zouden de Haedui, wat betreft (d e) hun recht en de wetten, liever naar Caesar als scheidsrechter (disceptator) dan de Romeinen naar de Haedui komen?

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) Is dies erat a.d. V Kal. April. L. Pisone, A. Gabinio consulibus; alia dicunt ac sentiunt; quid mea refert unde veneris?—homines linguâ, institutis, legibus inter se differunt; amor exoriatur necesse est; decimo quoque die; meâ ipsius opera; modo ne captivus religer; heres ex dodrante; peior est quam cui ignoscatur; facere non possum quin laudem quae scripsit vir doctissimus; forsitan aliquis dicat te insanire; ubicumque locorum sunt, ibi omne est reipublicae praesidium; quanti quisque se ipse facit, tanti fiet ab amicis; poterit id, quod libet, et ei libebit, quod non licet.

b) Atqui si diligenter, quid Mithridates potuerit et quid effecerit et qui vir fuerit, consideraris, omnibus regibus, quibuscum populus Romanus bellum gessit, hunc regem nimirum antepones.

c) Praeclare Socrates hanc viam ad gloriam proximam et quasi compendiarium dicebat esse, si quis id ageret, ut qualis haberi vellet, talis esset.

(Verander in O. Recta.).

d) Bello illo maximo, quod Athenienses et Lace-

daemonii summa inter se contentione gesserunt, Pericles ille, et auctoritate et eloquentia et consilio princeps civitatis suae, cum obscurato sole tenebrae factae essent repente Atheniensiumque animos summus timor occupavisset, docuisse cives suos dicitur, id quod ipse ab Anaxagora, cuius auditor fuerat, acceperat, certo illud tempore fieri et necessario, cum tota se luna sub orbem solis subiecisset: itaque etsi non omni intermenstruo (nieuwe maan), tamen id fieri non posse nisi intermenstruo tempore. Quod cum disputando rationibusque docuisset, populum liberavit metu: erat enim tum haec nova et ignota ratio, solem lunae oppositu solere deficere, quod Thaletem Milesium primum vidisse dicunt.

9

1. a) Geef de stam, geslacht, bet., gen. en dat. sing. gen. en acc. plur. van:

cinis, nix, ligo, paries, iter, os (twee woorden), restis, fustis, munus, supellex, pecus, lepus, lepos, grando.

b) Geef 't neutrum sing. van de compar. van:

bonus, frugi, nequam, parvus, malus, malevolus, utilis, pulcher, infimus, supremus, proximus, deterimus, ocissimus, locuples, beneficus.

c) Schrijf korte zinnen, waarin de volgende pronomi- nale adverbia voorkomen:

quo, eo, ibidem, aliquo, aliquoties, alicubi, istuc, alias, aliter, utroque.

✓ 2. a) Waarom wordt het wkw. eo tot de onregelmatige wkw. gerekend? Noem het compositum van dit wkw. dat regelmatig is en geef de bet.

b) Ontleed en verhoog de volgende wkw. in de modus en tijd, waarin zij gegeven worden:

laveras, sciderimus, prostravissetis, sternuerunt.

sciveratis (twee wkww.), comminisceris, comminisceris, operires, erunt, ferris, mavis, patereris, pateres, paras, parcas.

c) Geef voorbeelden van adiectiva die

(I) met de gen. gebruikt worden

(II) met de dat. gebruikt worden

(III) met de abl. gebruikt worden.

b) Hoe worden wkww., die de dativus bij zich nemen, in 't passivum gekonstrueerd? Geef voorbeelden waar gebruikt wordt

(I) het impf. indic. (II) het fut. indic (III) het gerundivum.

c) Konstrueer korte zinnen om het gebruik van dum en dummodo aan te tonen.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) driemaal acht is vierentwintig; zover ik weet; ik zou niet kunnen, indien ik het wilde; driemaal 'sdaags; de 16de April; veertig jaren oud; hij heeft geld nodig; de soldaten vreesden dat zij nooit weer hun land zouden zien; hij werd van 'n halsmisdaad beschuldigd; soldaten! wijkt niet, maar werpt de vijand terug; mogen de goden dit onheil afwenden! gestel dat gij morgen niet op tijd in de stad aankomt, wat zult gij dan aanvangen?—om de vijand op te houden en ze niet in 't gebied te laten komen, liet de generaal de brug afbreken; de brief is gedateerd de 15de Julie 1916; 2,654,439 schapen.

b) Er is niemand of hij meent dat de wetten van de staat gehoorzaamd moeten worden.

c) Gij zoudt U met mij niet verzoenen (in gratiam cum aliquo redire) indien gij wist hoe ik mij schaam over uwe slechtheid (nequitia), waarover gij U zelf niet schaamt.

d) Hoewel Caesar begreep, waarom die dingen gezegd werden, en welke zaak hem van zijn voorgenomen (institutus, a, um) plan afschrikte (deterreo), toch om niet ge dwongen te worden de zomer in het gebied van de Treveri door te brengen (consumere), nadat alles voor de oorlog

tegen Brittanië (adi.) gereed was, gaf hij bevel dat Indutiomarus naar hem zou komen (praes. inf.) met 200 gijzelaars. Toen dezen gebracht werden, onder hen, zijn zoon en al zijn bloedverwanten, die hij bij name (adverbium) ontboden had, vertroostte hij Indutiomarus en moedigde hem aan om z'n plicht te doen (in officio manère)

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) *ex unius tua vita pendet omnium; duas a te accepi epistulas. Respondebo igitur priori;—quam norit artem, in hac se exerceat; suo cuique iudicio est utendum; superstitionem tollendo non tollitur religio; an timebant ne tot unum superare non possent?—haec, si bis bina quot essent didicisset Epicurus, certe non diceret; nihil gratiae causa feceris, misericordia commotus ne sis; ex pauperrimo dives factus est; hic orator acutior est quam ornatior; in omni arte optimum quidque rarissimum est; non possumus omnia per nos agere, alius in alia est re magis utilis; non quantum quisque prosit, sed quanti quisque sit ponderandum est; Demosthenes Platonis studiosus audiendi fuit; difficile est dictu, quanto in odio simus.*

b) *Ac tamen facile est, cum id fit, quem ad modum et a quibus fiat et quid integra multitudo faciat, videre. Quid ego nunc dicam, quibus vivis aut cui generi civium maxime plaudatur? Neminem vestrum fallit."*

(Verander in O.O. na 'n historische tijd).

c) *„Habetis”, inquit, „milites, quam petistis facultatē: hostem impedito atque iniquo loco tenetis; praestate eandem nobis ducibus virtutem, quam saepenumero imperatori praestitistis, atque illum adesse et haec coram cernere existimate."*

(Verander in O.O. na 'n hoofd- en 'n historische tijd).

d) *Addunt etiam de Sabini morte: Ambiorigem ostentant fidei faciundae causa. Errare eos dicunt, si quicquam ab his praesidii sperent, qui suis rebus dif-*

fidant; sese tamen hoc esse in Ciceronem populum-que Romanum animo, ut nihil nisi hiberna recusent atque hanc inveterascere consuetudinem nolint; licere illis incolumibus per se ex hibernis discedere et, quascumque in partes velint, sine metu proficisci. Cicero ad haec unum modo respondet: non esse consuetudinem populi Romani accipere ab hoste armato condicionem; si ab armis discedere velint, se adiutore utantur legatosque ad Caesarem mittant; sperare pro eius iustitia, quae petierint, impetraturos.

(Verander de O.O. in O.R. 10).

10

1. a) Hoe worden verkleinwoorden gevormd? Geef voorbeelden.

b) Geef de superlativus van het adverbium van:

bonus, multus, celer, pulcher, humilis, utilis, antiquus, honorificus, magnus, parvus, altus, miser, tenuis, audax, malus.

c) Maak met voorbeelden duidelijk wanneer ipse en se gebruikt worden.

2. a) Wat zijn neutro-passiva of semi-deponentia? Noem enkele voorbeelden met de hoofdtijden en de betekenissen.

b) Geef de afwijkende vormen van edo, ik eet. Hoe zou U die vormen kunnen verklaren?

c) Geef de hoofdtijden en de betekenissen van de volgende wkwv.:

veto, domo, lavo, ulciscor, comminiscor, delitescor, pango, tundo, pinso, sapio, nanciscor, nascor, plecto, figo.

3. a) Geef 'n indeling van 't verschillend gebruik van de genetivus en verduidelik door voorbeelden.

b) Verklaar de „ablativus absolutus." Welke verschillende soorten van zinnen kan de ablativus absolutus vervangen? Wanneer kan 't niet gebruikt worden?

c) Geef duidelijk aan het gebruik van voorwaardelijke zinnen in O. Obliqua na 'n hoofdtijd en na 'n historische tijd.

5. Vertaal in 't Latijn:

a) De zaak gaat mij niet aan; hij is meer geleerd dan wijs; hoe ellendig ben ik! het is onmogelijk alle mensen tevreden te stellen; bezin eer gij begint; laat hem razen, als hij maar gehoorzaamt; onze moedertaal; wij moeten op de 20ste December twee brieven schrijven, één aan onze ouders, en de andere aan onze oom; hoeveel is viermaal zeven? achtentwintig. — het scheelde niet veel of allen werden gedood; wij konden niet helpen de redenaars te prijzen; er was niemand, die die man niet kende; zij verhinderden niemand aan zijn vrienden 'n brief te schrijven; men zegt dat de Latijnse taal arm is; het zou te lang nemen de gehele zaak te behandelen.

b) Gestel dat de vijand de stad zou innemen; wat moeten wij dan doen? Waarheen moeten wij ons wenden of waarheen moeten wij vluchten?

c) Toen de onzen snel de wapens opgenomen en de wal bestegen hadden en (toen) aan de ene zijde, nadat de Spaanse ruiters uitgezonden waren, (de onzen) in 'n ruitergevecht de overhand hadden verkregen, trok de vijand onder vertwijfelde omstandigheden de hunnen van de aanval terug.

d) Of het gebeurd is of niet is zeer de vraag; indien het gebeurd zou zijn, kan niemand eraan twifelen dat het tegen de wet is. Het is dus belachelijk datgene, wat twijfelachtig is, onzeker te laten, (maar) dat wat voor niemand twijfelachtig is, aan te brengen. Bovendien wordt dit besloten op het verlangen van al de kandidaten, opdat het uit het besluit van de senaat niet zou kunnen begrepen worden of in wiens belang het is of tegen wie het is. Bewijs dus dat die (dingen) door L. Murena gedaan zijn; dan zal ik, wat mij aangaat, U toestemmen dat (ze) tegen de wet gedaan zijn.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) Timotheus rei militaris fuit peritus neque minus civitatis regendae; quodcunque conaris, cogites quo pervenias; illud quis est qui dubitet? — cuiusvis hominis est errare, nullius nisi insipientis in errore perseverare; qua re impetrata arma tradere iussi faciunt; ut sementem feceris, ita metes; qui plura loquitur, is ineptus dicitur; non possumus omnia per nos agere, alius in alia est re magis utilis;—malum ne alienum feceris tuum gaudium; haec cum viderem, quid agerem, iudices? — suum quisque noscat ingenium; sapientia beatos efficiat necne sola per se, quaestio est; faciam, ut potero, Laeli; naves aedificandas veteresque reficiendas curabat.

b) Sicilia tota si una voce loqueretur, hoc diceret: „quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis urbibus, sedibus, delubris fuit, quod in una quaque re beneficio senatus populique Romani iuris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti atque abstulisti, quo nomine abs te sestertium miliens ex lege repeto.”

(Verander de O. Recta in O. Obliqua na 'n historiese tijd).

c) Quam multa ioca solent esse in epistulis, quae prolata si sint, inepta videantur! quam multa seria neque tamen ullo modo divulganda! sit hoc inhumanitatis: stultitiam incredibilem videte.

d) Eadem nocte accidit, ut esset luna plena, qui dies maritimos aestus maximos in Oceano efficere consuevit, nostrisque id erat incognitum. Ita uno tempore et longas naves, quibus Caesar exercitum transportandum curaverat quasque in aridum subduxerat, aestus compleverat, et onerarias, quae ad ancoras erant deligatae, tempestas afflictabat, neque ulla nostris facultas aut administrandi aut auxiliandi dabatur. Compluribus navibus fractis reliquae cum essent funibus, ancoris reliquisque armamentis amissis ad navigandum inutiles, magna, id quod necesse erat accidere, totius exercitus perturbatio facta est.

Neque enim naves erant aliae, quibus reportari possent, et omnia deerant, quae ad reficiendas naves erant usui, et, quod omnibus constabat, hiemare in Gallia oportere, frumentum his in locis in hiemem provisum non erat.

11

1. a) (I) Noem zes substantiva, die alleen in de pluralis gebruikt worden. Geef de betekenissen.

(II) Schrijf uit zes substantiva, die in de pluralis 'n andere betekenis hebben dan in de singularis.

b) Noem enkele adiectiva (I) die geen compar. maar wel 'n superlativus hebben; (II) die geen superlativus maar wel 'n comparativus hebben.

c) Schrijf korte zinnen waarin het pron. indefinitum qua gebruikt wordt.

√ 2. a) Wat is de coniugatio periphrastica? Geef al de tijden van de indicativus met de betekenis van het wkw. scribo.

√ b) Ontleed en vervoeg de volgende wkw. in de modus en tijd, waarin zij gegeven worden:

eunto, nolitote, itu, absterseras, fassi eratis.
fricueris, metieris, mentiamini, sarcias, molebas,
facessiverimus, desiisti, paveras, pandant, lueris.

√ c) Geef de betek. en de hoofdtijden van de onder (b) genoemde wkw.

3 a) Verklaar de casus van de gespatieerde woorden:

a) viri propria maxime est fortitudo.

b) quanti leges Verres fecerit.

c) Homo sum; h u m a n i nihil a me alienum puto.

d) L. Cassius in causis quaerere solebat, cui bono fuisset.

e) Animus in corpore est tanquam alienae domi.

f) Sol multis partibus maior est quam terra universa.

- g) *Feci rogatu tuo.*
- h) *Totis castris testamenta obsignabantur.*
- i) *Homines obscuro loco nati.*
- j) *Britanni lacte et carne vivunt.*

b) Gebruik in korte zinnen:

necne, ut non, ne, num, quin.

c) Wanneer worden na wkww. van verhinderen gebruikt ne, quominus, quin?

4. Vertaal in 't Latijn:

a) Vijfmaal zes is dertig; hij ontkende dat iemand nem verwittigd had; verbruik uw geld niet en verspil uw tijd niet; het grootste deel van de mensen; ik ben niet waardig door U geëerd te worden; laat ons elkander helpen; de brief is gedateerd 31 November 1916; aan een ieder van de burgers gaf de koning 300 sestertii; wat is de betekenis van de wet?—de redenaar vroeg wat de betekenis was van de wet; wat is er voor U aan gelegen of ik het boek heb geschreven of niet?—ik weet niet of ik dit mag doen; er was groot gevaar dat hij gevangen genomen zou worden; niets is mij dierbaarder dan mijn moedertaal; zie dat gij niet uw plicht verzuimt.

b) Hoe hij vandaar wegging of liever bijna niet wegging weten wij.

c) Ik zeide dat zolang als gij vreesdet, gij alles zoudt beloven; maar dat, zodra als gij opgehouden zult hebben te vrezen, gij Uzelf gelijk zoudt zijn.

d) Bij het aanbreken van de dag waren al de onzen overgebracht en werd de slagorde van de vijand gezien. Labienus de soldaten aansporende om hun vroegere dapperheid en zeer voorspoedige gevechten in gedachtenis te houden en te denken dat Caesar zelf, onder wiens leiding zij dikwels de vijand hadden overwonnen, persoonlijk (praesens) tegenwoordig was, gaf het sein voor 't gevecht. Bij de eerste aanloop werd op de rechtervleugel, waar het zevende legioen plaats had genomen, de vijand verdreven en op de vlucht gejaagd (conici); op de linkervleugel, welke plaats het twaalfde legioen had, hoewel de eerste

rijen van de vijand, met de werpspiesen doorboord, gedood waren, hielden toch de overigen zeer dapper stand.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) maior pars hominum; inter se aspiciebant; vere sapientes; convenit mihi tecum de huiusce vocis vi; loqui prae maerore non potuit; fac ut diligentissime te ipsum custodias; quod dii omen avertant; quod laetere habes; oderint, dum metuant; Atticus ne qua sibi statua poneretur, restitit; inusitatum est regem reum capitis esse; Divitiacus dixit futurum esse paucis annis, uti Galli ex Galliae finibus pellerentur; post Punicum perfectum bellum; Eburones erant et virtute et numero pugnando pares.

b) Cum propter longitudinem agminis minus facile omnia per se obire et, quid quoque loco faciendum esset, providere possent, iusserunt pronuntiare, ut impedimenta relinquerent atque in orbem consisterent.

c) Vercingetorix docet longe alia ratione esse bellum gerendum, atque antea gestum sit. Omnibus modis huic rei studendum, ut pabulatione ac commeatu Romani prohibeantur. Id esse facile, quod equitatu ipsi abundant et quod anni tempore subleventur. Pabulum secari non posse; necessario dispersos hostes ex aedificiis petere: hos omnes cotidie ab equitibus deleri posse.

(Verander de O. Obliqua in O. Recta).

d) Erat e regione oppidi collis sub ipsis radicibus montis, egregie munitus atque ex omni parte circumciscus; quem si tenerent nostri, et aquae magna parte et pabulatione libera prohibitori hostes videbantur; sed is locus praesidio ab his, non nimis firmo tamen, tenebatur: silentio noctis Caesar ex castris egressus, priusquam subsidio ex oppido veniri posset, delecto praesidio potitus loco duas ibi legiones collocavit fossamque duplicem duodenum pedum a maioribus castris ad minora perduxit, ut tuto ab repentino hostium incursu etiam singuli commeare possent.

1. a) Geef de betekenis, het geslacht en de stam van de volgende substantiva:

va'lum, vallis; genus, gener; murus, mus; funus, funis; fames, fama; res, reus; solum, solium; arx arcus; os, ora; opus, opera.

b) Vorm adiectiva van de volgende substantiva:

vesper, Horatius, Syracusae, domus, ager, nox, dies, dolor, Athenae, Gallia, civis, bellum, cruor, palus, onus.

c) Gebruik in korte zinnen:

quisvis, quisquam, quisquis, aliquis, quidam, quis en qui (pron. interr.), quaecunque, quotquot, alter, alius, uter, uterque, quidque, quispiam.

2. a) Hoe wordt de praesensstam in 't Latijn gevormd?

b) Geef de 2 pers. sing. praes. indic. pass. van: fero, facio, tango, lavo.

3 pers. plur. fut. exact. indic. act. van: capio, eo, sum, scindo.

gen. sing. en plur. van part. praes. van: eo, munio, ambio, hortor.

al de vormen v/d imperativus van: scio, proficiscor, lino, memini.

c) Geef de hoofdtijden en de bet. van de volgende wkww.:

fugio, fugo; oppugno, expugno; trado, traho; diligo, deligo; lino, lenio; tego, texo; moneo, maneo; iacio, iaceo; dono, demo; cerno, cresco; soleo, solvo; paro, pario, pareo.

3. a) Schrijf korte zinnen, bestaande uit 'n hoofdzin en 'n afhankelijke zin, waarin de volgende wkww. in de hoofdzin gebruikt worden:

impero, iubeo, credo, efficio, constituo, dubito.

b) Verduidelik door voorbeelden het gebruik van: de dubbele acc., de acc. bij uitroepen; genet. partitivus; gen. subiectivus en obiectivus; gen. qualitatis; genet. pretii;

abl. modi; abl. separativus; abl. originis; abl. mensurae; abl. comparativus; abl. localis; dat. van de handelende persoon; dat. praedicativus; dat. possessivus.

e) Wat zijn concessieve zinnen? Noem de voegwoorden die dergelijke zinnen inleiden. Is er ook verschil in de konstruktie? Geef voorbeelden.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) De hoop om de stad te nemen is gering; hij ging om de staat te verdedigen (gerundivum); hij vertrok van de volkrijke stad Athene naar Delos; zij moeten langs dezelfde weg terugkeren, waarlangs zij gegaan waren; boven op de berg; tienmaal zestien is honderd en zestig; $7/8$, $5/8$, $1/10$; van de 11de tot de 18de Mei was mijn jongen ernstig krank; wat moet ik doen om gered te worden?—ik bid en smee U hem te helpen; wenst niet wat niet gebeuren kan (vertaal op twee manieren); aan de konsuls droeg (do) de senaat de verdediging van de staat op (gebruik gerundivum); het is moeilijk te zeggen hoezeer wij gehaat worden; het verraadt 'n trage geest de beekjes na te gaan (maar) de bronnen van de dingen niet te zien; daar is mij veel aangelegen U te zien.

b) En toch zou ik deze mening goedkeuren, indien ik zag dat er geen verlies behalve (dat) van ons leven zou plaatsvinden; maar laat ons bij het nemen van 'n plan acht slaan (respicio) op geheel Gallië, dat wij voor onze hulp hebben opgeroepen.

c) Onder dezen was er 'n grote strijd of zij zich door middel van de muren zouden verdedigen dan of zij de vijand zouden tegemoet gaan.

d) Toen zij hier enige tijd (aliquamdiu) in gesprek waren geweest, keerde Mithridates, voordat hij bij de zijnen aankwam, terug naar dezelfde plaats, en ging zitten daar, waar het wapen begraven was (infodio) en riep Datames terug. Intussen haalde hij 't wapen, dat verborgen was, voor de dag (proferre) en stak 't in z'n kleed weg (tegere), en toen Datames aankwam zeide hij tot hem dat hij bemerkte had dat 'n zekere plaats geschikt was om 'n kamp

op te slaan. En toen hij deze met de vinger beduidde (demonstrare) en (toen) hij omzag, doorstak hij hem met 't zwaard, en voordat iemand tot hulp kon komen, doodde hij hem.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) Cedendum ex Italia, migrandum Rhodum aut aliquo terrarum arbitror; bonis civibus est a vobis consulendum; isto bono (corporis viribus) utare, dum adsit: cum absit, ne requiras; interest rei publicae Caesarem cum Pompeio colloqui; dii illud malum avertant; quod meminerim, Roma Lutetiam milites non profecti sunt; quid agerem; quo me veterem?—facere non possum quin ad illa superiora referam; videant consules ne quid detrimenti respublica capiat; cavendum est ne in eundem errorem incidas; Germani neque consilii habendi neque arma capiendi spatio dato perturbantur; barbarorum est in diem vivere; vendo meum non pluris quam ceteri, fortasse etiam minoris; aliis consilium, aliis animus, aliis occasio defuit: voluntas nemini; ne desieritis patriam defendere; quis quid acciderit ignorat?

b) Ad haec cognoscenda priusquam periculum faceret idoneum esse arbitratus C. Volusenum cum navi longa praemittit.

c) Caesar respondit: sibi nullam cum iis amicitiam esse posse si in Gallia remanerent; neque verum esse, qui suos fines tueri non potuerint, alienos occupare; neque ullos in Gallia vacare agros, qui dari tantae multitudini sine iniuria possint.

(Verander de O. Obliqua in O. Recta.).

d) Dum haec in his locis geruntur, Cassivellaunus ad Cantium, quod esse ad mare supra demonstravimus, quibus regionibus quattuor reges praeerant, Cingetorix, Carvilius, Taximagulus, Segovax, nuntios mittit atque iis imperat, uti coactis omnibus copiis castra navalia de improvise adorianur atque oppugnent. Ii cum ad castra venissent, nostri eruptione facta mul-

tis eorum interfectis, capto etiam nobili duce Lugotorige suos incolumes reduxerunt. Cassivellaunus hoc proelio nuntiato tot detrimentis acceptis, vastatis finibus, maxime etiam permotus defectione civitatum, legatos per Atrebatem Commium de deditioe ad Caesarem mittit.

13

1. a) Wat zijn patronymica? Welke zijn de gebruikelijke uitgangen? Geef de verbuiging van 'n manlik en 'n vrouwelik woord?

b) Geef de abl. sing. en de gen. plur. van de volgende adiectiva:

acer, niger, pauper, locuples, praeceps, pubes.
memor, dives, difficilior, plus, vetus, audax, caelebs,
simplex, celer. (*velocium*)

c) Noem de verschillende casus van 't pron. reflexivum en gebruik ze in korte zinnen.

2. a) Wat is de stam van het wkw. eo? In welke opzichten wijkt de vervoeging af van wkw. die dezelfde stam hebben?

b) Geef de 2 pers plur. impf. coni. act. van: fero, capio, audeo, audio.

3 pers. plur. fut. indic. pass. van: facio, domo, demo, mollio.

3 pers. plur. van al de tijden van de coni van: peto, lavo, reperio, mordeo.

al de vormen van de infin. act. van: iuvo, sono, maneo, moneo.

c) Geef de hoofd tijden en de bet. van de volgende wkw.:

ordior, orior; vinco, vincio, vivo; potior, patior;
aperio, comperio; meto, metior; nascor, nanciscor;
sedeo, sideo; pando, pendo, pendeo; verro, verto;
cado, caedo, cedo; findo, fido.

3. a) Wanneer wordt de nom. cum. infinitivo gebruikt?
 b) Hoe wordt de coni. in hoofdzinnen gebruikt?
 c) Verklaar en verduidelik door voorbeelden de kon-
 trukties van:

priusquam, dum.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) zilver genoeg; naar 't konsulaat dingen; grote mar-
 sen maken; 'n brug over 'n rivier slaan; aan 'n ieder van
 de vijftien leerlingen gaf hij acht boeken; hij is niet de
 man om z'n vrienden te verlaten; hij had niets te ant-
 woorden; zover ik mij herinner, is hij tweemaal konsul
 geweest; er bestaat geen twijfel dat de vijand verslagen
 is; wie zou mij verhinderen de gehele zaak uiteen te zet-
 ten?—laat niet na wat gij begonnen zijt te doen; op 39
 jarige leeftijd stierf hij; tegen de wil van de vader; zonder
 schade voor de staat; van de 10de tot de 20ste Maart was
 hij afwezig.

b) Och dat deze uwe beschuldiging waar ware! meer
 van mijn vrienden en verwanten zouden nu in 't leven
 zijn.

c) 'n Zekere dichter heeft gezegd: Zo gewonnen, zo ge-
 ronnen.

d) De volgende dag in de morgen vroeg zond hij in drie
 richtingen (tripertito) soldaten en ruiters op 'n expeditie
 om hen, die gevluht waren, te achtervolgen. Toen deze
 'n eindweegs (aliquantum itineris) voortgegaan waren (abl.
 absol.), (en) toen de laatsten nog (iam) in 't gezicht wa-
 ren, kwamen ruiters van Q. Atrius naar Caesar om te mel-
 den dat er de vorige nacht 'n zeer grote storm ontstaan
 was (abl. absol.), en dat bijna al de schepen geteisterd
 (adfligo) en op de kust waren geworpen, omdat de an-
 kers en de touwen niet weerstand boden en de matrozen
 en stuurlieden het geweld van de storm niet konden ver-
 duren; en dat alzo tengevolge van die botsing van de sche-
 pen er 'n verlies (incommodum) geleden werd. Toen deze
 dingen vernomen werden, gebod (hist. praes.) Caesar de
 legioenen en de ruitery terug te roepen (inf. pass.) en op

e) Konstrueer korte zinnen om de verschillende soorten van voorwaardelijke zinnen aan te duiden. Gebruik dezelfde zinnen in O.O. na 'n hoofdtijd.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) viermaal acht is twee-en-dertig; de brief is geda-teerd de 11de Dec. 1916; wie zal ons beletten de waarheid te zeggen? — Of hij mijn vader gezien heeft of niet weet ik niet; onderdanen moeten de overheid gehoorzaam zijn; allen moeten sterven; de wijze Socrates stierf nadat hij op bevel vergift had gedronken; het kan niet betwijfeld worden dat onze voorouders veel voor dit land hebben geleden; hij gaf aan z'n soldaten elk 359 sestertien; och dat de jongens naar mijn raad hadden geluisterd!—ver-koop uw huis en goederen niet; er bestaat gevaar dat wij veel geld zullen verliezen; waarom moeten de bevelheb-bers gehoorzaamd worden? — Voor hoeveel heeft hij dat landgoed gekocht? — het is de vraag of de redenaar zijn gehoor zal boeien (tenère).

b) Indien inderdaad in die tijd, zoals ik gezegd heb, mijn raadgeving en invloed (auctoritas) gezegevierd had-den (valeo), gij zoudt vandaag arm zijn, wij zouden vrij wezen en de staat zou niet zovele aanvoerders en legers verloren hebben.

c) Dit, heren rechtens, zou ik niet durven openbaar ma-ken (proferre), indien ik niet vreesde dat gij misschien zoudt zeggen dat gij meer van hem en van anderen in het gesprek dan van mij tijdens (in) de rechtszaak gehoord hebt.

d) Nadat (postquam) Caesar van de Menapii bij de Treveri was gekomen, besloot hij om twee redenen over de Rhijn te gaan; de een hiervan was, omdat zij hulp-troepen tegen hem aan de Treveri hadden gezonden, de andere, opdat Ambiorix bij hen geen toevluchtsoord (recep-tus) zou hebben. Nadat dit besloten was begon (institutio) hij 'n weinig boven die plaats, waar hij te voren z'n leger had overgevoerd, 'n brug te slaan (facere). Op de beken-de en vastgestelde wijze werd door de grote ijver van de

soldaten binnen weinige dagen het werk voltooid (praes. hist.). Nadat 'n sterke bezetting in 't gebied van de Treveri bij de brug nagelaten was, opdat er niet plotseling uit hen 'n omwenteling zou ontstaan, leidde (hist. praes.) hij de overige troepen en ruitèrij over. De Ubii, die van te voren gijzelaars gegeven en zich overgegeven hadden, zonden gezanten naar hem om zich te rechtvaardigen (purgare), om hem te leren dat noch hulptroepen uit hun staat naar de Treveri waren gezonden noch hun gegeven woord door hen geschonden was.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) *res gestae; rude donatus; requiescat in pace; salus populi suprema lex esto; si vis pacem, para bellum; suaviter in modo, fortiter in re; video meliora proboque, deteriora sequor; ab alio expectes, alteri quod feceris; cedant arma togae; de gustibus non est disputandum; de mortuis nil nisi bonum; diem ex die ducere; frustra laborat, qui omnibus placere studet; in cauda venenum; indicta causa.*

b) *Utinam, Pompei, cum Caesare societatem aut numquam coisses aut numquam diremisses! fuit alterum gravitatis, alterum prudentiae tuae!*

c) *Nunc, cum vivum nescio quem istum producis, tamen derideri vides; quid? si aufugisset, si vincularupisset ita, ut Nico ille nobilissimus pirata fecit, quem P. Servilius, qua felicitate ceperat, eadem recuperavit, quid diceres?*

d) *Sophocles ad summam senectutem tragoedias fecit: quod propter studium cum rem negligere familiarem videretur, a filiis in iudicium vocatus est, ut, quem ad modum nostro more male rem gerentibus patribus bonis interdici solet, sic illum quasi desipientem a re familiari removerent iudices: tum senex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat et proxime scripserat, Oedipum Coloneum recitasse iudicibus quaesisseque, num illud carmen desipientis videretur; quo recitato sententiis iudicum est liberatus.*

1. a) Verbuig enkel; en meerv.:

vetus illa arbor; locuples domus; dives senex;
iugerum; textile rete.

b) Vorm adverbia van de volgende adiectiva en geef dan de trappen van vergelijking:

brevis, miser, acer, audax, atrox, longus, bonus,
nequam, ocior, prior, multus, malus, sapiens, parvus,
felix.

c) Geef enige regels aan voor het gebruik van distributiva numeralia.

2. a) Hoe wordt het part. fut. act. gevormd? Noem de wkww. die hierop 'n uitzondering maken.

b) Schrijf uit:

de 2de pers. sing. imper. van: fero, duco, expergiscor,
ordior.

de 3de pers. sing. impf. coni. van: largior, orior, tueor,
domo.

fut. indie. van: tollo, fio, ambio, possum.

plqpf. coni. act. van: iuvo, discedo, diligo, deligo,
colligo.

c) Geef de hoofdtijden en de bet van:

decerno, discerno, coalesco, corripio, corrumpo, re-
perio, refero, spondeo, aspergo, comminiscor, dilabor,
operio, dimetior, confercio, ulciscor.

3. a) Wat is het onderscheid tussen de gen. qualitatis en de abl. qualitatis? Geef voorbeelden.

b) Geef 'n verdeling van de verschillende soorten van voorwaardelijke zinnen. Schrijf 'n voorwaardelijke zin, waarin de modus potentialis moet gebezigd worden.

c) Geef de regels aan voor de konstruktie van interest en refert. Schrijf korte zinnen als voorbeelden.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) Gij moet dit boek gebruiken (gerundivum); al de paarden moeten naar het kamp gebracht worden (gerundivum); de leraar spoorde de jongens aan om vlijtiger te

leren; hoe korter de dagen, hoe langer de nachten; het visnet is voor ons te zwaar om te trekken; wat voor nieuws is er? — hoe gaat het met mijn ouders? — niemand zal mij verhinderen 'n brief aan mijn leraar te schrijven; hij verkocht zijn bezittingen voor 10,000,000 sestertiën; verraad of benadeel uwe vrienden niet; negen maal negen is een-en-tachtig; het maakt geen verschil wie van U beiden mij de zaak uiteenzet; indien wij zwijgen, zullen wij schuldig zijn; indien hij leefde, zoudt gij zijne woorden horen; men zegt dat Demosthenes zeer ijverig de kunst van we'sprekendheid beoefend heeft.

b) Immers indien uwe vriendschap mij van deze zaak zou verwijderd hebben en indien ditzelfde met de beroemde Q. Hortensius en M. Crassus ware gebeurd, (dan) zou in deze staat de aanstaande (designatus) konsul geen verdediger hebben.

c) Cicero zeide tot Catilina: „indien ik beveel U te doden, (dan) zal de overige bende samenzweerders in de staat achterblijven (residere), maar indien (sin) gij weggaat, zullen uwe bondgenoten U volgen en onze stad zal van zovele slechte burgers bevrijd zijn.”

d) Vrezende dus dat hij door allen verlaten zou worden, zond hij gezanten naar Caesar (zeggende): dat hij hierom van de zijnen niet heeft willen weggaan en naar hem gaan om des te gemakkelijker de burgerij in toom te houden (in officio continere), opdat niet het volk door 't heengaan van heel de adel wegens onvoorzichtigheid zou afglijden; dat dus de burgerij in zijn macht was, en dat hij, indien Caesar het zou toelaten, naar hem in de legerplaats zou komen.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) Tulliae mihi in mentem venit; invidiae fui; crederes; longum est ad omnia respondere; gratum mihi fecisti quod ades; nescio quid semper abest; iniiit magistratum; media insula; reliquum iter; cui non sunt haec audita? — odi odioque sum Romanis; multo sanguine Poenis victoria stetit; ruri, rure, rus

maar ook bij ons en in andere landen, dat niemand hen, door wie zij onderdrukt werden, noemt, (maar) allen het onheil van dezen boven de heerschappij van genen verkiezen. Wie van de Karthagers is van meer waarde (pluris) geweest dan Hannibal door zijn beleid, moed en krijgsdaden, die alleen met zovele bevelhebbers van ons (adi.) gedurende zovele jaren gestreden heeft? Dezen hebben zijn burgers uit de staat geworpen: wij zien dat ook onze vijand in onze letterkunde verheerlijkt (celebro) is geworden. Laat ons derhalve onze Bruti, Camilli, Ahalae en ontelbare anderen navolgen. Laat ons 't vaderland liefhebben, de se-naat gehoorzamen, voor de goedgezinden zorgen.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) oderunt peccare boni virtutis amore; dimidium facti qui bene coepit habet; multi te oderint si te ipsum nimis amabis; possunt quia posse videntur; quot homines tot sententiae; bis dat qui cito dat; non misera mors est, aditus ad mortem est miser; qui de contemnenda gloria libros scribunt nomen suum inscribunt; abeunt studia in mores; cui bono fuit? — rem acu tetigisti; dulce et decorum est pro patria mori; homo sum: humani nil a me alienum puto; ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces; nemo me impune lacessit.

b) Lycurgus, cuius temporibus Homerus etiam fuisse ante hanc urbem conditam traditur, sapiens habitus est.

c) „Quae te”, inquit, „ratio in istam spem induxit, ut eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupisses? An tu id agis, ut Macedones non te regem suum, sed ministrum et praebitorem sperent fore?”
(Verander in O.O. na 'n historische tijd).

d) Scipio Africanus summam spem civium, quam de eo iam puero habuerant, continuo adulescens incredibili virtute superavit; qui consulatum petivit numquam, factus est bis, primum ante tempus, ite-

rum suo sibi tempore, rei publicae paene sero; qui duabus urbibus eversis inimicissimis huic imperio non modo praesentia, verum etiam futura bella delevit. Quid dicam de moribus facillimis, de pietate in matrem, liberalitate in sorores, bonitate in suos, iustitia in omnes? Nota sunt vobis. Quam autem civitati carus fuerit, maerore funeris indicatum est.

-17

1. a) Geef de bet., geslacht, gen. sing., gen. plur. van: pectus, tribus, fagus, poema, seges, grex, grus, opus, paries, vox, sedes, cor, ius, lis, imber.
- b) Geef de andere trappen van vergelijking van: imus, ultimus, propius, diu, nuper, pius, peius, satis, sacer, senior, levissime, frugi, facile, ociter, bene.
- c) Verbuig aliqui met domus, acer met cupido, duo met vas (m.) en met vas (n).
2. a) In welk opzicht verschilt de vervoeging van capere van die van regere? Noem vijf wkww. die als capere vervoegd worden.
- b) Maak onderscheid tussen: velit, velet, vellet; vexarunt, vexare, vexerunt; vicerunt, vinxerunt, vixerunt; texerant, texuerant; fugaverunt, fugerunt; cedunt, caedunt, cadunt
- c) Geef de inf. pf. act. en inf. praes. en pf. pass. met de bet. van: perimo, rescindo, comperio, desino, compingo, sancio, foveo, sepelio, decipio, mordeo, illicio, perstringo, pinso, capesso, tero.
3. a) Geef de bet. van per, prae, pro, ob, praeter met de casus die daarbij gebruikt worden; geef de bet. van dezelfde voorzetsels in samenstellingen. Verduidelik door voorbeelden.
- b) Toon aan door middel van korte zinnen hoe 'n wens, 'n verbod, 'n concessieve zin in 't Latijn wordt aangegeven.

c) Verklaar de konstruktie van licet, pudet, refert. Geef twee voorbeelden van elk.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) de stad werd gespaard; wij moeten wapenen gebruiken; hij trok uit om de vijand aan te vallen; hij gaf zijn toga aan z'n vrouw om te verstellen; wij weten niet hoe om deze brief te lezen; dit is zeer gemakkelijk om te zeggen; onrecht te lijden is beter dan om 't te doen; wie gij ook zijt ik vergeef U; ik gebruikte de grootste van de legerplaatsen; wanneer hebt gij hem dat horen zeggen?—zij wachten tien jaar op hem; laat mij U hier nooit weer zien; als hij van plan is om te komen moet hij spoedig komen; 1,678,911 goudstukken; de slag te Cannae vond plaats in 't jaar 216 vóór Christus.

b) Ik hoorde dat hij te Antium was op de eerste van Maart en dat hij naar Spanje ging.

c) Wat voor onderscheid maakt het of ik gewenst heb dat 't gedaan zou worden of mij verheug dat het gedaan is.

d) Terwijl dit (mv.) in Azië plaats vond (praes.), gebeurde het toevallig dat de gezanten van Prusias te Rome bij T. Quintius Flamininus, de oud-konsul (consularis), het middagmaal gebruikten (ceno), en dat, toen daar van Hannibal melding werd gemaakt, één van hen zeide dat hij in het rijk van Prusias was. Dit berichtte Flamininus de volgende dag aan de senaat. Omdat (qui causale) de senatoren meenden dat zij nooit buiten gevaar (sine insidiis) zouden zijn zolang Hannibal leefde, zonden zij gezanten naar Bithynië om de koning te vragen dat hij hun grootste vijand niet bij zich zou houden, maar aan hen zou uitleveren. Prusias weigerde: dit moesten zij niet van hem vorderen, daar dit tegen het recht van de gastvrijheid was.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) Quibus consulibus interierit, non convenit; quo facto Athenienses se Lacedaemoniis dederunt; neque ea res illum fefellit; sic Alcibiades annos circiter quadraginta natus diem obiit supremum; sed satis de

hoc: reliquos ordiamur; causa cognita capitibus absolutus pecunia multatus est; noctu de servis suis quem habuit fidelissimum ad regem misit; pontem fecit in Histro flumine, qua copias traduceret; sed ab initio est ordiendum; quantae salutis fuerit universae Graeciae, bello cognitum est Persico; legem tulit, ne quis prius consilium aperiretur suum, quam cogitata perfecisset; illi genti plus inest virum quam ingenii; erant eo tempore Athenis duae factiones, quarum una populi causam agebat, altera optimatum; nemo dubitat quin populus Romanus omnes gentes virtute superarit.

b) „Istud quidem,” inquit, „faciam, neque tua causa, sed mea, ne, si tibi sit pecunia adempta, quis dicat id ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem.”

(Verander de O.R. in O.O. na 'n hoofdtijd en 'n historische tijd).

c) Titurius ad hunc modum locutus est: suam sententiam in utramque partem esse tutam; si nihil esset durius, nullo cum periculo ad proximam legionem perventuros; si Gallia omnis cum Germanis consentiret, una esse in celeritate positam salutem.

(Verander de O.O. in O.R.).

d) „Pater meus,” inquit, „Hamilcar puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Karthagine Iovi optimo hostias immolavit. Quae divina res dum conficiebatur, quaesivit a me vellemne secum in castra proficisci. Id cum libenter accepissem atque ab eo petere coepissem ne dubitaret ducere, tum ille, faciam, inquit, si mihi fidem quam postulo dederis. Simul me ad aeam adduxit, apud quam sacrificare instituerat, eamque ceteris remotis tenentem iurare iussit numquam me in amicitia cum Romanis fore. Id ego iusiurandum patri datum usque ad hanc aetatem ita conservavi, ut

nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus."

18

1. a) Geef de bet., 't geslacht, de acc. en abl. sing., gen. en abl. plur. van:

ales, fun's, iecur, paries, pignus, caespes, gens, ligo, marmor, rete, rus, vellus, virtus, vis, vomer.

b) Geef de cardinalia, ordinalia, distributiva van: 6, 18, 37, 365, 2435, 64,467.

c) Verklaar door middel van korte zinnen het onderscheid tussen aliquid, aliquod; ook tussen quisquam, quisque, quisquis, quisnam, quivis.

2. a) Welke participia ontbreken in 't Latijnse wkw.? Hoe werden zij vervangen?

b) Geef de 3de pers. plur. pf. coni. act. en pass. van de volgende wkww. wanneer samengesteld met re-:

caedo, sideo, pello, scindo, sisto, claudio, fero, tundo, flecto, emo.

c) Geef de 2 pers. sing. praes. coni. act. en pass. van: moneo, dico, fero, capio.

2 pers. plur. fut. indic. en impf. coni. pass.: puto, peto, fero, domo.

1 pers. sing. van al de tijden van de coni.: nolo, possum.

fut. infin. pass. van: habeo, tollo, rumpo, rapio.

3. a) Schrijf korte zinnen gebruikende:

(I) 'n verbum met 'n dubbele accusativus;

(II) 'n adiectivum met 'n ablativus daarvan afhankelijk;

(III) 'n substantivum in de dativus doe! aangevend;

(IV) 'n genetivus pretii;

(V) 'n genetivus, 'n beschuldiging of misdaad aanduidend.

(VI) 'n ablativus causae.

b) Geef voorbeelden van drie gebruiken van de infinitivus in 't Latijn.

c) Geef de verschillende konstrukties aan van:
persuadeo, moneo, dubito, efficio.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) Zij is zeven jaar oud; ik heb reeds lang gewenst Rome te zien; ik hoopte dat hij overwonnen zou worden; dit bewaarde mij tegen vallen; spaar de gevangenen niet; laat ze allen komen, indien ik moet sterven, zal ik vechtende sterven; hij zeide hij zou de jongens elk twee appels geven; toen ik U vroeg, wat gij deedt, antwoorddet gij niet: of hadt gij niets te antwoorden? — indien ik koning ware, zou er geen oorlog zijn; wat verhinderde U tegenwoordig te zijn bij de slag te Cannae? — hier is de dappere Horatius; hij was te Rome op de 8ste Julie; beiden zijn slecht, maar de oudere is slechter dan de jongere; waarom vraagt gij mij hoevele boeken ik geschreven heb? — hoe arm gij ook moogt zijn, gij zult iets voor uw land kunnen doen.

b) Hij verbood dat vuren gemaakt zouden worden, opdat zijn aankomst meer geheim zou wezen.

c) Indien iemand op u toetrad (accedere), u veel geld belovend en u uitnodigend hem in 'n schandelijke zaak hulp te verlenen, wat zoudt gij antwoorden?

d) Opdat zij dezen gemakliker zouden teruggedrijven, indien zij misschien de oorlog zouden trachten te hernieuwen, werd Aristides gekozen om (qui) vast te stellen hoeveel geld. (gen. part.) elke staat moest geven om vloten te bouwen en legers te verzamelen (gerundivum), en volgens zijn beslissing (arbitrium) werden er jaarliks 460 talenten te Delos bijeengebracht; want zij wilden dat dit de algemene schatkist (aerarium) zou zijn. En geheel deze som gelds werd later naar Athene overgebracht. Van zijn ingetogenheid (vertaal: van welk 'n ingetogenheid deze geweest is) is er geen zekerder bewijs dan dat, hoewel hij zo grote zaken beheerd had (praesesse), hij in zo grote armoede heenging dat hij nauweliks achterliet waarmee hij begraven zou (kunnen) worden (effetri).

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) quae cum ita sint, magna tamen eloquentia est utendum; flumen difficili transitu erat; necesse est ut cum illo de hac re loquaris; dic mihi quo sis iturus; apud illum biduum commorabor; num quis tam stultus est, ut se hoc facere posse arbitretur? — aut diutius manere aut omnino non venire debebas; difficile est dicere, cur tuo illius equum anteposueris; hoc tempore si moriatur, id damno sit toti rei publicae; pollicitus est sibi eam rem curae futuram; Clodii intererat Milonem perire; longe alia ac tu scripseras nobis narrantur; receptui canere; actum est de re publica; haec cum viderem, quid agerem?

b) Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat.

c) Difficile est dictu ut in odio simus; qua re minime deterremur quoniam ad nos pertinet illud: oderint dum metuant.

d) Cononi Tithraustes „nulla”, inquit, „mora est, sed tu delibera, utrum colloqui malis an per litteras agere quae cogitas. Necesse est enim, si in conspectum veneris, venerari te regem. Hoc si tibi grave est, per me nihilo setius editis mandatis conficies quod studes.” Tum Conon „mihi vero,” inquit, „non est grave quemvis honorem habere regi, sed vereor ne civitati meae sit opprobrium, si, cum ex ea sim profectus, quae ceteris gentibus imperare consuerit, potius barbarorum quam illius more fungar.”

(Verander de O.R. in O.O. na 'n historische tijd).

1. a) Verbuig in 't enkelvoud: bos altera, melior res publica; in meerv.: vis ingens; maius onus.

b) Hoe worden adiectiva van substantiva en adverbia van adiectiva gevormd? Geef voorbeelden.

c) Wanneer wordt *nostri* gebruikt in plaats van *nostrum*; wanneer moet *ipse* bij 't subject en wanneer bij 't object van 'n zin staan? Geef voorbeelden.

2. a) Geef de verschillende wijzen, waarop de perfectum-stam in 't Latijn gevormd wordt.

b) Schrijf uit: part. fut. van: *sono, iuvo, adiuvo, morior.*

impf. coni. van: *orior, patior, hortor, reor.*

impf. indic. pass. van: *facio, fero, ferio, lavo.*

fut. ex. indic. act. van: *prosterno, retundo, refero, intellego.*

praes. coni. pass. van: *intersecundo, facio, conficio, calefacio.*

pf. inf. act. van: *vinco, vincio, vivo, veho.*

pf. coni. act. van: *cado, cedo, caedo, cesso.*

gerundivum van: *proficiscor, expergiscor, suspicor, vereor.*

c) Geef de hoofdtijden en bet. van:

bibo, como, exardesco, capesso, percello, gigno, nexo, obolino, reviso, excutio, abluo, intexo, interqueo, largior, ignosco.

3. a) Geef voorbeelden van drie gebruiken van de dativus in 't Latijn.

b) Verklaar en verduidelik door voorbeelden:

genitivus obiectivus, infinitivus cum nominativo, coniunctivus dubitativus, coniunctivus concessivus, ablativus mensurae, praesens historicum.

c) Gebruik in korte zinnen:

neque; neque; neve; utrum...an; quo; quominus; sive...sive; quamvis; quamquam.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) de rijke stad Capua; gij moet niet weggaan vóór ik terugkom; ik ben op dit eiland de laatste tien jaren

geweest; het wordt gezegd dat Medes haar broeder gedood heeft; ik kan niet helpen om te geloven; het is voor mij onmogelijk om niet te geloven; hij versloeg en achtervolgde de vijand; 'n ieder weet dat hij wegging en nooit terugkeerde; hij ontkende dat hij gezegd had, dat hij niet kon gaan, omdat hij ziek was; indien ik 't niet zelf gehoord had, ik zou 't nooit geloofd hebben; meent gij soms dat hij iets tegen de wetten gedaan heeft? — het is voor de staat van 't hoogste belang dat de burgers de wetten gehoorzamen; zij schrijven dat, indien zij de brief hadden ontvangen, zij gekomen zouden zijn; de brief is gedaterd 30 December 1916; mijn dochter huwde zijn zoon.

b) En toen uit die stad gezanten tot hem gekomen waren om hem te vragen hem te vergeven en voor hun leven zorg te dragen, om met spoed de overige zaken af te doen, gebod hij dat de wapens bijeengebracht, de paarden uitgeleid en gijzelaars zouden gegeven worden.

c) Zoudt gij hem gedood hebben, ofschoon de overwinnaar zelf gewild had dat hij veilig zou zijn, geboden had dat hij naar Italië zou gaan?

d) Derhalve overreedde hij de Thebanen om tot hulp van Thessalië uit te trekken en de tirannen te verdrijven. En toen aan hen 't opperbevel van deze oorlog gegeven was en hij daarheen met het leger getrokken had, aarzelde hij niet, zodra hij de vijand zag, slag te leveren. Toen hij in dit gevecht Alexander zag, spoorde hij uit woede (substant. met participium) zijn paard tegen hem aan, en verafgeweken (digressus) van de zijnen, door de werpspiesen doorboord, stortte hij neder. En hierdoor vond de tweede overwinning plaats; want reeds waren de troepen van de tyrannen geweken. Al de staten van Thessalië vereerden de gedode. Pelopidas met gouden kransen en bronzen standbeelden.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) Periculum est ne faciant quod illi fecerunt; quaeritur quid opus sit facto; nondum enim statue-

rat conservaret eum necne; negabat se ei vim allaturum, cui aliquando fuisset amicus; non incommodum videtur non praeterire Hamilcarem et Hannibalem, quos et animi magnitudine et calliditate omnes in Africa natos praestitisse constat; longum est omnia enumerare proelia; nemo dubitabat quin aliquid de pace esset scriptum; Atticus Cicerone familiarissime usus est; difficile erat intellectu utrum eum amici magis vererentur an amarent; pridie kal. Apriles Cn. Domitio C. Sosio consulibus decessit; interrogaverunt utrum pluris patrem matremne faceret; probata re colloquendi tempus sumitur locusque, - quo conveniretur; accusatus es prodicionis, quod a rege corruptus infectis rebus discessisset; Cicero optime de re publica meritus est; ex quo intellegi potest nullum esse imperium tutum nisi benevolentia munitum.

b) Nam ut ad bella suscipienda Gallorum alacer ac promptus est animus, sic mollis ac minime resistens ad calamitates perferendas mens eorum est.

c) Caesar, postquam ex Menapiis in Treveros venit, duabus de causis Rhenum transire constituit; quarum una erat, quod auxilia contra se Treveris miserant, altera ne ad eos Ambiorix receptum haberat.

d) Chabrias autem periit bello sociali tali modo. Oppugnabant Athenienses Chium. Erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate antebat, eumque magis milites quam qui praerant suspiciebant. Quae res ei maturavit mortem. Nam dum primus studet portum intrare gubernatoremque iubet eo dirigere navem, ipse sibi perniciei fuit; cum enim eo penetrasset, ceterae non sunt secutae. Quo facto circumfusus hostium concursu cum fortissime pugnaret, navis rostro percussa coepit sidere. Hinc refugere cum posset, si se in mare deiecisset, quod suberat

classis Atheniensium, quae exciperet natantes, perire maluit quam armis abiectis navem relinquere, in qua fuerat vectus.

20

1. a) Geef de bet., gen. sing. geslacht en stam van de volgende woorden:

auceps, domus, rus, supellex, artifex, cor, mas, mus, imber, trames, vomer, iter, vultus, vulnus, vultur.

b) Gebruik in korte zinnen de adiectiva, die de ablativus bij zich nemen.

c) Schrijf uit de cardinalia en ordinalia van 365 tot 375.

2. a) Geef enkele voorbeelden van wkww. die

(I) actief in vorm zijn, maar met passieve bet. gebruikt worden;

(II) 'n part. pf. hebben, passief in vorm maar met actieve betekenis;

b) Ontleed, geef de hoofdtijden en bet. van de volgende wkww.:

peremistis, corripueris, corruperas, illexeris, amictus, satum, experiris, oreris, orere, confersisti, desieras, pinsetis, constaturus, dimetiremini, spondetis.

c) Schrijf uit 2 pers. sing. imper. act. van: facio.

impf. coni. pass. van: tego.

part. fut. nom. sing. mase. van: vincio.

2 pers. sing. praes. indic. van: nolo.

2 pers. plur. pf. coni. van: faveo.

sup. in um. van: surgo.

3. a) Hoe wordt in 't Latijn uitgedrukt: tijd wanneer, duur van tijd, plaats waar, plaats waarheen, plaats vanwaar. Geef voorbeelden.

b) Gebruik de verschillende soorten van voorwaardelijke zinnen na het futurum en de aoristus van cupio.

c) Gebruik quid en quod in afhankelijke zinnen.

4. Vertaal in 't Latin:

a) de geleerde Hortensius; roemrijke krijgsdaden; 'n brug over 'n rivier maken; zijn begeerte om de waardigheid van de senaat te vermeerderen (gerundivum); wie van ons zal door die jongens gehoorzaamd worden? — Wanneer hebt gij die brief geschreven? Ik weet 't niet zeker maar ik denk op de 11de Augustus; 14598 schapen; voor hoeveel verkocht hij zijn paarden? Voor £15 stuk (2d. — sestertius); $1/7$, $4/5$, $3/8$; viermaal vijf is twintig; ik bid en smeek U, heren rechters, mij te horen en mij niet af te wijzen; het is voor mij onmogelijk om al mijn vrienden te helpen; zo gewonnen zo geronnen; schoenmaker bij zijn leest; zoveel hoofden, zoveel zinnen; de een zegt dit en de ander dat; och dat de oorlog 'n einde mag nemen! och dat hij meer gewerkt en minder gesproken had.

b) Toen hij hen vroeg welke staten en hoe grote onder de wapens waren en wat zij in oorlog vermochten, bleven zij zwijgen en wilde hem niet antwoorden.

c) Ik erken, dat ook zij, die gij noemt, over deze zaken geschreven hebben. Maar dit is geheel van mij (afkomstig); want ik heb dat, wat ik met genen gemeen heb, niet aan hen ontleend; zij zullen zelf toestemmen, dat dit van mij is.

d) Laat 't inderdaad (sane) gezegd worden dat hij door mij is uitgeworpen, zolang hij maar in ballingschap gaat; maar, geloof mij, hij is niet van plan om te gaan. Nooit zal ik de onsterfelijke goden vragen (opto), dat gij moogt horen dat L. Catilina 'n leger van vijanden aanvoert, maar binnen drie dagen (één woord) zult gij 't toch horen; en veel meer vrees ik dit, dat 't mij eenmaal in haat zal brengen (invidiosum esse sum dat.), dat ik hem uitgezonden heb liever dan dat ik (hem) uitgeworpen heb. Maar waar er mensen zijn, die zeggen dat, hoewel hij vertrok, hij uitgeworpen is, wat zouden dezelfde personen zeggen, indien hij gedood ware?

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) o bellum magno opere pertimescendum! — reliquis autem de rebus constituendis iam ad senatum referemus; hortatus sum ut ea quae sciret sine timore indicaret; quis sim, scies ex eo, quem ad te misi; sibi procurationem incendendae urbis depoposcerat; ad certas res conficiendas certos homines delectos habebat; memoria tenete complures in Capitolio res de caelo esse percussas; nunc patres conscripti, ego mea video quid intersit; quis enim est me mitior? — quid ego hic equites Romanos commemorem? — operae pretium est civium studia cognoscere; quae cum ita sint, vobis populi Romani praesidia non desunt; nunc antequam ad sententiam redeo, de me pauca dicam; anteponatur omnibus Pompeius, cuius res gestae sunt maximae; luce sunt clariora tua consilia omnia, quae iam mecum licet recognoscas.

b) Haec fuit oratio: Germanos neque priores populo Romano bellum inferre neque tamen recusare, si laessantur, quin armis contendant, quod Germanorum consuetudo sit a maioribus tradita, quicumque bellum inferant, resistere neque deprecari.

c) Quibus rebus Caesar vehementer commotus maturandum sibi existimavit, ne, si nova manus Sueborum cum veteribus copiis Ariovisti sese coniunxisset, minus facile resisti posset.

d) Quamdiu quisquam erit, qui te defendere audeat, vives, sed vives ita, ut vivis, multis meis et firmis praesidiis obsessus, ne commovere te contra rem publicam possis. Multorum te etiam oculi et aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur atque custodient. Etenim quid est, Catilina, quod iam amplius exspectes, si neque nox tenebris obscurare coetus nefarios nec privata domus parietibus voces coniurationis tuae potest? si illustrantur, si erumpunt omnia? Muta iam istam mentem, mihi crede: obliviscere caedis atque incendiorum.

1. a) Noem en geef de betekenis van:—
- (I) zes substantiva die alleen in 't meervoud worden gebruikt;
 - (II) zes substantiva die in 't enkelvoud 'n andere bet. dan in t' meerv. hebben.
- b) Geef de andere trappen van vergelijking van:
similior, utilis, magis, audacius, optime, pulchrior,
plus, nequiter, ocius, propius, facile, novissime, saepius, sterilis, celer.
- c) Schrijf uit de pluralis van de pronomina personalia.

2. a) Noem de tijden van de verschillende modi, verdeeld in

(I) hoofdtijden (II) historische tijden.

b) Geef de 3rd. pers. sing. fut. indic. en impf. coni. act. van:

teneo, salio, sum, eo, malo, fero, desino, lavo, domo, tero.

c) Geef de hoofdtijden en de bet. van:

augeo, cogo, crepo, prosterno, fleo, corripio, diligo, deligo, lacesso, ordiar, orior, patior, sepelio, salio, retundo, tundo. uro.

3. a) Schrijf korte zinnen, waarin gebruikt worden:
pudet, licet, fallit, nolite, persuadebitur.

b) Geef met voorbeelden 't verschillend gebruik van de genetivus aan.

c) Wanneer wordt quo gebruikt in plaats van ut;

quod gebruikt in plaats van quia;
 ne gebruikt in plaats van quominus;
 ut non gebruikt in plaats van ne?

Geef voorbeelden.

4. Vertaal in t Latijn!

a) na de verdrijving van de koningen; hij nam de stad in en verbrandde haar; lofredenaars van het verleden; zover wij ons herinneren; het is noodzakelijk dat wij elkander helpen; moeten wij altijd slaven zijn? — wie zijn

moedertaal veracht, veracht zichzelf; als hij weggaat, zal de staat schade lijden; als ik generaal was, liet ik de vijand geen rust; indien de meester de verklaring zou geven, zou er voor ons geen moeilijkheid zijn; mijn geboortedag is de 4de Maart 1890; wij weten niet of wij moeten blijven of weggaan; vertrouwende op de moed van zijn soldaten leverde hij slag; wat heb ik met de zaak te maken? — bedenk met hoeveel liefde uwe ouders voor u gezorgd hebben.

b) Toen hij daar aangekomen was, zond (praes. hist.) hij naar de overige legioenen en vergaderde (praes.) allen in één plaats, voordat van zijn aankomst de Arverni bericht konden worden.

c) Immers toen goddeloze mannen erkenden dat zij overeen waren gekomen om de stad aan brand te steken, de burgers te doden, Italië te verwoesten, de staat te gronde te richten, wie zou er geweest zijn, die niet tot het verdedigen van het algemen heil aangespoord zou worden.

d) Zonder twijfel hebben de Lacedaemoniers na de slag te Leuctra zich nooit hersteld noch hun vorige heerschappij herkrepen. Agesilaus echter heeft intussen nooit opgehouden met wat voor zaken hij maar kon zijn vaderland te helpen; want toen de Lacedaemoniers behoefte aan geld hadden, was hij allen, die van de koning afgevallen waren, tot bescherming. In dit opzicht was hij vooral (in primis) bewonderenswaardig dat, hoewel (cum) zeer vele geschenken hem door koningen gegeven werden, hij niets ooit naar zijn huis gebracht had. Met hetzelfde huis was hij tevreden, dat Eurysthenes, de stamvader van zijn voorouders, gebruikt had. Verder (porro) was het zo ingericht dat 't in niets verschilde van dat van 'n private man.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) Male parta, male dilabuntur; omnia rerum principia parva sunt; requiescat in pace; tandiu discendum est, quam diu vivas; vide, audi, tace, si vis

vivere in pace; scribere scribendo, dicendo dicere discunt; quod es, fui: quod sum, eris: para te; sufficit huic tumultus, cui non suffecerit orbis; ex fructu cognoscitur arbor; aliis alia placent; pulvis et umbra sumus; alii sementem faciunt, alii metent; hora quota est? — favete linquis; nosce te ipsum; non omnia possumus omnia; multi sunt vocati, pauci vero electi; memento mori; mens sana in corpore sano; patria est, ubicunque est bene.

b) Cicero filio suo Marco scripsit: „vale igitur, mi Cicero, tibi que persuade esse te quidem mihi carissimum, sed multo fore cariorem, si praeceptis, quae his libris tribus de officiis continentur, laetabere.

c) Sed ita est, iudices, ut, si gladium parvo puero aut ~~si~~ imbecillo seni ac debili dederis, ipse impetu suo nemini noceat, sin ad nudum vel fortissimi viri corpus accesserit, possit acie ipsa et ferri viribus vulnerare.

d) „Homines”, inquit, „emisti, coegisti, parasti.” Quid uti faceret? senatum obsideret? cives indemnatos expelleret? bona diriperet? aedes incenderet? tecta disturbarret? templa deorum immortalium inflammaret? tribunos pl. ferro e rostris expelleret? provincias quas vellet quibus vellet venderet? reges appellaret? rerum capitalium condemnatos in liberas civitates per legatos nostros reduceret? principem civitatis ferro obsessum teneret? Haec tunc efficere posset, quae fieri nisi armis oppressa re publica nullo modo poterant, idcirco, credo, manum sibi P. Sestius et copias comparavit.”

22

I a) Geef de bet, 't geslacht, de stam en de volledige verbuiging van:

vir, vis, urbs, orbis, os (twee woorden), bos, acus, poema, nix.

- b) Schrijf uit de andere trappen van vergelijking van:
 imus, primus, postremus, ultimus, diutius, ocius,
 levissime, peius, frugalior, satis, facile, tener, niger,
 plus, saepe.
- c) Geef 't Latijn voor: een van twee, 'n ieder, wie van
 beiden, hoeveel, zoveel keer, 347, 693, 101ste, 3keer, 1469.
2. a) Welke composita van facio hebben in 't passivum
 fio? Geef voorbeelden.
- b) Schrijf uit 't fut. indic. act. en praes. coni. pass.
 van: clamo, nosco, domo, video, vivo, vincio, tollo, cogo,
 mordeo, en 't plqpf. coni van: fio, adipiscor, reor, am-
 plector.
- c) Geef de hoofdtijden en de bet. van:
 cognosco, dirimo, diligo, deligo, lego, nosco, ordior,
 orior, pario, paro, pareo, pereo, conor, prosterno,
 veho.
3. a) Gebruik in verschillende korte zinnen de gen.,
 acc., en abl. van het gerundium en gerundivum van:
 defendo, capio, pono, constituo.
- b) Schrijf 'n Latijnse zin, waarin zowel in de protasis als
 in de apodosis 'n plusquamperf. coni. moet gebruikt worden.
 Gebruik dezelfde zin na 'n wkw. in de hoofdtijd en histo-
 rische tijd.
- c) Hoe worden in 't Latijn uitgedrukt (i) wenssen
 (ii) vragen?
4. Vertaal in 't Latijn:
- a) wie van beiden de schuldige is, zullen de rechters be-
 slissen; is 't in uw belang dat veel geld besteed wordt aan
 die woning?—wat gaat 't mij aan, wat er gezegd wordt?—
 de kinderen vreesden dat zij nooit weer hunne ouders
 zouden zien; hij liet de schepen herstellen; wegens de
 aardbeving bewogen zich de bergen; Cicero zond z'n
 zoon naar de schone stad Athene om daar de philosophie
 te beoefenen; negenmaal negen is een-en-tachtig; twee
 legerplaatsen werden opgeslagen, de een aan deze zijde
 van de berg, de andere aan gene zijde; wij wisten niet
 wat de betekenis van v o m e r was; het zou te lang ne-

men al de oorlogen van de vermaarde Hannibal te vermelden; 1/11, 13/14, 2/3, 4/7; het was van staatswege verboden wapens te verkopen van de 10 Januarië tot de 4de Oktober; om de vrijheid van de burgers te verdedigen (gerundivum) tegenover buitenlandse vijanden moesten de wapens opgenomen worden; verwaarloos en veracht de blinden en de kreupelen niet.

b) Toen de dichter Simonides enigen bij 'n gastmaal zag zwijgen, zeide hij: „indien gij dom zijt, doet gij verstandig; indien gij verstandig zijt, doet gij dom.”

c) Het is zeker, dat hij niet alleen was, maar ook de gehele staat groot nadeel zou toegebracht hebben (a f f i c e r e), zo de dood hem niet belet had zijn schandelijk plan ten uitvoer te brengen.

d) In mijn zaak alleen is het sedert de stichting van Rome gebeurd, dat overeenkomstig 'n senaatsbesluit uit geheel Italië allen, die het heil (a d i.) van de staat wensden, bijeengeroepen werden. Lentulus als konsul riep de senaat naar 't Kapitoel-bijeen, en daar in de tempel van Jupiter werd aangaande mij 'n senaatsbesluit gemaakt naar (in) het gevoelen van Pompeius, die zijn mening uitgesproken hebbende mij alleen getuigenis gaf van 't vaderland gered te hebben. Terzelfdertijd besloot de senaat dat aan degenen, die uit geheel Italië terwille van mijn heil waren bijeengekomen, dank zou worden betuigd.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) multa sunt, quae ne ipsum quidem Caesarem delectant; extorta est ei confitenti sica de manibus; P. Valerius exactis regibus primo anno consul fuit; quod de Corintho dixi, id haud scio an liceat de cuncta Graecia verissime dicere; quanto magis miraremini, si audissetis! — Epicurus docet: quidquid animo cernimus, id omne oritur a sensibus; virtus ad beate vivendum se ipsa contenta est; Socrates parens philosophiae iure dici potest; nihil habeo, quod accusem senectutem; „utinam ego”, inquit,

tertius vobis amicus adscriberer!" — Thucydidem imitari neque possim, si velim, nec velim fortasse, si possim; decrevit senatus ut consules viderent ne quid res publica detrimenti caperet; Plauti oratio antiquitatem redolet; non tam praeclarum est scire Latine quam turpe nescire; dicebat melius quam scripsit Hortensius.

b) Neque vero quisquam potest hostis advolare terra, quin eum non modo esse, sed etiam quis et unde sit scire possimus. Maritimus vero ille et navalis hostis ante adesse potest, quam quisquam venturum esse suspicari queat.

c) Utinam in Ti. Graccho Gaioque Carbone talis mens ad rem publicam bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit: profecto nemo his viris gloria praestitisset.

d) Cn. Pompei ex omnibus pugnis, quae sunt innumerabiles, vel acerrima mihi videtur illa, quae cum rege Mithridate commissa est et summa contentione pugnata; qua ex pugna cum se ille eripuisset et Bosporum confugisset, quo exercitus adire non posset, etiam in extrema fortuna et fuga nomen tamen retinuit regium. Itaque ipse Pompeius regno possesso, ex omnibus oris ac notis sedibus hoste pulso, tantum in unius anima posuit, ut, cum omnia, quae ille tenuerat, adierat, sperarat, victoria possideret, tamen non ante quam illum vita expulit bellum confectum iudicaret.

23

1 a) Geef de nom. en abl. sing. bet. en geslacht van de substantiva, die van de volgende stammen gevormd worden:

lact-, orbi-, aucup-, animali-, seget-, caespit-, os-, ossi-, vulnes-, liti-, cord-, limin-, assi-, asino-, verber-.

b) (I) Wanneer gaan de participia op-ns in de abl. op-e en wanneer op-i uit?

(II) Wanneer hebben de adiectiva op-ns en -x in de abl. sing. -e of i?

c) (I) Geef het enkelvoud van:

aliquis, quisquam, unusquisque.

(II) Schrijf drie verschillende korte zinnen, waarin prononima correlativa gebruikt worden.

2. a) Ontleed de volgende wkww. en geef de bet.:

aduivaberis, rettuderitis, sustulissetis, ferris, fer-reris, fereris, ferres, fers.

b) Schrijf uit 't plqpf. coni. van:

ulciscor, reor, patior, comminiscor.

't gerundium (alle casus):

domo, contemno, redeo, salio.

al de vormen van de imperativus act.:

scio, fero, nolo, demo.

't part. fut. act.:

iuvo, adiuvo, seco, rapio.

c) Wat verstaan wij onder: 't sterke en zwakke perfectus, 't historische praesens, historische infinitivus, imperfectum de conatu?

3. a) Noem de conjunkties, die gebruikt worden om concessieve en komparatieve zinnen in te leiden. Schrijf korte zinnen.

b) Gebruik in korte zinnen: ablativus limitationis, gen. pretii, de acc. bij uitroepen, ablativus originis, dativus possessivus, abl. localis.

c) In welke verschillende soorten van zinnen worden gebruikt: ne, dum, qui. Geef voorbeelden.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) ik kan niet helpen om te lachen; hij keerde onverrichter zake terug; van de 10de tot de 19de Junie was het zeer koud; overeenkomstig het besluit van de senaat; tweemaal 's daags; niemand stond standvastiger aan de zijde van de senaat; van kindsbeen af; laat ons elkander niet tegenwerken maar helpen; hoe meer haast, hoe

minder spoed; zaken stonden slecht; uit de vijandschap, die er tussen Pompeius en Caesar bestond, ontstond de burgeroorlog; het was voor de staat van 't grootste belang dat er goede wetten gemaakt werden; als de redenaar maar doet wat hij zegt, zullen vele armen geholpen worden; de jongen vroeg mij hoe laat of het was; het was de vraag of wij dan of hij dat werk moest doen; zij schaamde zich over hare stoutmoedigheid.

b) Wat zult gij antwoorden? Heb de moed tenminste te zeggen, wat noodzakelijk is; vrees niet, Hortensius, dat ik vragen zal, hoe (q u i) 't 'n senator toegestaan is 'n schip te bouwen.

c) Miltiades werd van verraad beschuldigd, omdat hij, door de koning omgekocht, onverrichter zake van Paros was weggegaan.

d) Caesar, over deze zaken ingelicht zijnde, en vrezen- de de wankeelmoedigheid van de Galliers, omdat zij in 't nemen van de plannen wispelturig waren en meestal naar veranderingen streefden, meende niets aan dezen te moeten toevertrouwen. Het is verder de gewoonte van de Galliërs, dat zij de reizigers zelfs tegen hun zin dwingen om te gaan staan, en dat zij (hen) vragen wat 'n ieder van hen gehoord of vernomen heeft. Rondom de kooplieden ook in de dorpen staat het volk en dwingt (ze) te zeggen uit welke landstreken zij gekomen zijn en welke dingen zij daar vernomen hebben.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) „certe”, inquit ridens, „nam nisi tu amissis- ses, numquam recepissem”; Protagoras putat id cui- que verum esse, quod cuique videatur; hic tantum potuit, ut nemo illo invito nec bona nec patriam nec vitam retinere posset; Crassus erat triennio minor quam Antonius; esse pro cive, qui civis non sit, rectum est non licere; non versor ne quis audeat dicere ullius in Sicilia quaesturam aut clariorem aut gra- ttiorem fuisse; hunc nemo erat quin verissime sentire diceret; postridie in senatu, qui fuit dies Nonarum

September., senatui gratias egimus; semper in re publica tenendum est, ne plurimum valeant plurimi; videte nunc quam versa in peiorem partem sint omnia; quod ad me attinet, nihil eius modi suspicor; haec missa faciam, quae iam facta sunt; facias licet, nemo prohibet; patris bona venierunt; hanc pati nolite diutius in hac re publica versari calamitatem.

b) Quaeritur consul, qui dicendo nonnumquam comprimat tribunicios furores, qui concitatum flectat, qui largitioni resistat.

c) An dubitamus, quin nefario facinore admissio Romani iam ad nos interficiendos concurrant? Proinde, si quid in nobis animi est, persequamur eorum mortem, qui indignissime interierunt atque hos latrones interficiamus.

(Verander de O. Recta in O.O. na „dixit“).

d) Caesar, cum septimam legionem, quae iuxta constiterat, item urgeri ab hoste vidisset, tribunos militum monuit, ut paulatim sese legiones coniungerent et conversa signa in hostes inferrent. Quo facto cum alii alii subsidium ferrent, neque timerent, ne aversi ab hoste circumvenirentur, audacius resistere ac fortius pugnare coeperunt. Interim milites legionum duarum, quae in novissimo agmine praesidio impedimentis fuerant, proelio nuntiato cursu incitato in summo colle ab hostibus conspiciebantur et Titus Labienus castris hostium potitus et ex loco superiore, quae res in nostris castris gererentur, conspicatus decimam legionem subsidio nostris misit.

1. a) Geef de bet., het geslacht en de stam van de volgende substantiva:

opes, opus; fructus, fruges; manus, manes; liber, liberi; casus, cassis; pectus, pecten; vas (twee woorden); vis, vir; venter, ventus; gens, genus.

- b) Vorm adiectiva van de volgende woorden:

Syracusae, Roma, Sicyon, Carthago, Casinum, Constantinopolis, Londinium, Amstelodamum, Africa, Gallia, Hispania, Asia, Graecia, Macedonia, Capua.

- c) Vorm adverbia van:

is, qui, ille, hic, uterque, alius, idem, quisquis, aliquis, quot.

2. a) Wat zijn verba denominativa? Geef voorbeelden.

- b) Geef de volledige imperativus van de volgende wkww.:

fio, scio, feror, retundo, sarcio, proficiscor, munio, moneo, posco, contueor, do, dedo, patior, hortor, amplector.

- c) Schrijf uit de hoofdtijden en bet. van:

misceo, frigeo, abstergeo, assentior, amolior, facio, assequor, digredior, plecto, figo, fingo, pergo, sterto, necto, retexo.

3. a) Schrijf korte zinnen, waarin gebruikt worden:

qui finale, qui concessivum, qui causale, qui consecutivum, cum temporale, cum historicum, cum iterativum, cum causale.

- b) Verduidelik door voorbeelden de casus-konstruktie van:

doceo, dono, intercludo, consulo, impero, postulo, credo, nubo, deficio, effugio.

- c) Geef de verschillende wijzen aan, waarop vragen in 't Latijn uitgedrukt worden.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) het valt niet te betwijfelen of goede burgers ontvangen beloning; het scheelde niet veel of ik was weggegaan; goede boeken moeten door de jongens gebruikt worden; wij werden geleerd hoe om plaatsen uit schrijvers aan te halen; de soldaten werden overreëd om over de rivier te gaan; daar was geen reden waarom hij zijn huis voor zo weinig verkocht; 't ontbreekt de staat niet aan goede rechters; hoe gaat 't U? —; in deze zaak staat alles op 't spel; niet om uw boek af te keuren maar om te

verbeteren heb ik mijn mening over enkele zaken gegeven; verhindert de dappere soldaten niet de vijand aan te vallen; het is er zover van dat ik de zaak goedkeur, dat ik voor de gevolgen vrees; hoe gróter de schulden, hoe meer de beloften; wij eten om te leven, niet leven om te eten; veracht de kleine dingen niet.

b) Verkeerd (m a l e) leven zij, die zich zo gedragen, alsof zij menen altijd te zullen leven; maar ook leeft hij verkeerd, die dagelijks door de vrees voor de dood verschrikt wordt.

c) Toen de onzen snel de wapens opgenomen en de wal bestegen hadden en (toen) aan de ene zijde, nadat de Spaanse ruiters uitgezonden waren, (de onzen) in 'n ruitergevecht de overhand hadden verkregen, trok de vijand onder vertwijfelde omstandigheden de hunnen van de aanval terug.

d) De volgende dag riep Vercingetorix 'n vergadering bijeen (abl. absol.) en zeide dat hij deze oorlog ondernomen had niet voor eigen behoeften (necessitates) maar voor de vrijheid van allen (communis), en daar men voor het lot moest wijken, bood hij zich aan voor beide zaken, hetzij zij door zijn dood de Romeinen tevredenheid wilden geven of hem levend overleveren. Over deze zaken werden gezanten gezonden naar Caesar. Hij gebod dat de wapens overhandigd en de aanvoeders uitgeleid zouden worden. Zelf ging hij op 'n schans (munition) vóór de legerplaats zitten: daarheen werden de aanvoeders geleid.

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) a radice mala non procedunt bona mala; ad astra per ardua; alea iacta esto; alteri vivas oportet, si vis tibi vivere; hic esse et illic simul non possum; dolori cuius remedium patientia; duo cum faciunt idem, non est idem; corrumpunt bonos mores colloquia prava; audiat et altera pars; homines dum docent discunt; rex regum reges regit; qui tacet consentire videtur; quos Deus perdere vult, dementat

prius; reddenda est terrae terra; quaecunqve vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis.

b) „Quid facitis? cur recusatis? dubitate etiam nunc, iudices, si potestis, a quo sit Sex. Roscius occisus ab eone, qui propter illius mortem in egestate et in insidiis versatur, an ab iis, qui bona possident, in caede atque ex caede vivunt.”

(Verander in O.O. na 'n historiese tijd).

c) Nemo enim putabat quemquam esse qui, cum omnia divina atque humana iura scelere nefario pollisset, somnum statim capere potuisset, propterea quod, qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt.

d) Requiretur fortasse nunc, quem ad modum, cum haec ita sint, reliquum possit magnum esse bellum. Cognoscite, Quirites; non enim hoc sine causa quaeri videtur. Primum ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur, quam praedicant in fuga fratris sui membra in iis locis, qua se parens persequeretur, dissipavisse, ut eorum collectio dispersa maerorque patrius celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens maximam vim auri atque argenti pulcherrimarumque rerum omnium, quas et a maioribus acceperat et ipse bello superiore ex tota Asia directas in suum regnum conghesserat, in Ponto omnem reliquit.

25

1. a) Verbuig enkelv. en meerv:

īsta manus, recens vulnus, supplex genu, acer senex.

b) Geef de andere trappen van vergelijking van:

audacius (adv.), bonus, celeriter, facile, humilis, debilis, imus, malus, senex, prudens, nequam, benevolus, idoneus, plus, maximus.

c) Verbuig volledig de singularis van de pronomina demonstrativa.

2. a) Noem de onpersoonlike werkw. die met de dat. gekonstrueerd worden. Geef voorbeelden.

b) Ontleed de volgende wkw.:

adeas, ades, addes, concusserit, perculerunt, induruit, interit, peregit, fugarat, fugerat, leverunt, desere, ferris, proderit.

c) Geef de hoofdtijden en de bet. van:

cogo, cognosco, dedo, inco, prosum, differo, metior, meto, appello (2), nascor, nanciscor, sero (2), retundo, circumdo, ferio.

3. a) Hoe worden „ja” en „neen” in 't Latijn uitgedrukt?

b) Wat is 't onderscheid tussen moneo, persuadeo, efficio gevolgd door ut en de coni. en door acc. cum. inf.:

c) Geef voorbeelden van de verschillende soorten van voorwaardelijke zinnen.

4. Vertaal in 't Latijn:

a) zij noemen hem hun vriend; geloof deze getuige niet; wij werden door de boden van de nederlaag verwittigd; hij ried aan dat niemand de stad zou verlaten; ik heb voor mijn vader niets verborgen; het is dwaasheid zich aan 'n verrader toe te vertrouwen; hij was de eerste die de muur beklom; wij worden door de burgers gehaat; zij dreigden ons met de dood; de paarderuiters vochten te paard; als gij de brief geschreven hebt, laat mij weten; hoe langer hij leeft, hoe dwazer hij wordt; wij verkiezen de dood boven de slavernij; hij kwam naar Rome 'n paar dagen vóór hij stierf; de vrouwen hadden niet naar de vergadering moeten gaan.

b) Nu zie ik, beschreven vaders, wat in mijn belang is. Indien gij de mening van C. Caesar zult volgen, zullen er misschien in mindere mate aanvallen door mij te vrezen zijn.

c) Tot degenen, die trachten (par t.) hem te helpen, zeide hij: „tevergeefs tracht gij mijn leven te hulp te ko-

men; reeds ontbreken mij het bloed en de krachten. Daarom gaat heen, zolang de gelegenheid er is, en begeeft u naar het legioen."

(Vertaal ook in O.O.).

d) Caesar 'n geschikte plaats verkregen hebbende komt te weten wat er aan beide zijden plaats vindt; degenen, die in moeite verkeren (*part. laboro*) zendt hij hulp. Beide partijen komt 't in de gedachte dat dit de enige tijd is met alle macht (*maxime*) te strijden (*inf. pass.*): tenzij de Galliers de vestingen doorbreken, wanhopen zij aan alle redding: indien de Romeinen hun doel bereiken (*rem obtinere*), verwachten zij het einde van al hun moeiten. Zeer hevig wordt er bij de bovenste vestingen gestreden, waarheen, zoals wij aantoonen, Vercassivellaunus gezonden was. Sommigen werpen spiesen, anderen maken 'n schutdak (*abl. absol.*) en komen nader, verse (troepen) lossen de vermoeiden af (*succedere*).

5. Vertaal in 't Nederlands:

a) *omne malum nascens facile opprimitur; quidquid agis, prudenter agas et respice finem; pectus est quod disertos facit; semper aliquid novi Africa affert; hic esse et illic simul non possum; aliis inseruiendo consumor; ablata iustitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia? — altissima quaeque flumina minimo labuntur sono; crescentem sequitur cura pecuniam; cessante causa cessat effectus; iustitia in suo cuique tribuendo cernitur; in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus autem caritas; malum alienum ne feceris tuum gaudium; aliud ex alio malum gignitur; cuiusvis hominis est errare, nullius nisi insipientis in errore perseverare.*

b) „Desilite”, inquit, „milites, nisi vultis aquilam hostibus prodere; ego certe meum rei publicae atque imperatori officium praestitero.”

(Verander in O.O. na 'n historische tijd).

c) *Saepe enim sine ulla aperta causa fit aliud at-*

que existimaris, ut nonnumquam ita factum esse etiam populus admiretur, quasi vero non ipse fecerit.

d) Caesar, postquam per Ubios exploratores comperit Suebos sese in silvas recepisse, inopiam frumenti veritus, quod, ut supra demonstravimus, minime omnes Germani agriculturæ student, constituit non progredi longius; sed, ne omnino metum reditus sui barbaris tolleret atque ut eorum auxilia tardaret, reducto exercitu partem ultimam pontis, quæ ripas Ubiorum contingebat, in longitudinem pedum ducentorum rescindit atque in extremo ponte turrim tabulatorum (*verdiepingen*) quattuor constituit praesidiumque cohortium duodecim pontis tuendi causa ponit magnisque eum locum munitionibus firmat. Ei loco praesidioque Gaium Volcaecium Tullum adolescentem praeficit.

